

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Географічні зазначення як об'єкт права інтелектуальної власності»

«Geographical indications as an object of intellectual property rights»

Виконав: здобувач очної (денної) форми навчання
спеціальності 081 Право

Освітня програма «Право»

Зубрицький Іван Олександрович

Керівник: к.ю.н., доц. Барський В. Р. _____

Рецензент: к.ю.н., доц. Клейменова С. М.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ ____ від ____ . ____ . 2025 р.

В. о. завідувача кафедри
_____ Віктор МАСІН
(підпис) (прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 6:
протокол № ____ від ____ . ____ . 2025 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою / шкалою ECTS / бали)

Голова ЕК
_____ Олена МИКОЛЕНКО
(підпис) (прізвище, ім'я)

Одеса 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ	
1.1. Право інтелектуальної власності у правовій реальності: поняття, об'єкти та правова природа	7
1.2. Соціально-економічне значення охорони прав на географічні зазначення.....	15
1.3. Передумови формування міжнародного механізму охорони прав на географічні зазначення	22
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ОХОРОНИ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ	
2.1. Становлення та розвиток інституту охорони прав на географічні зазначення в країнах Європи	30
2.2. Механізм охорони прав на географічні зазначення Європейського Союзу	46
РОЗДІЛ 3. НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
3.1. Становлення механізму охорони прав на географічні зазначення в Україні	68
3.2. Законодавство України про охорону прав на географічні зазначення: стан та перспективи	79
ВИСНОВКИ.....	101
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	108

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГЗ – Географічні зазначення

ЄС – Європейський Союз

WIPO – World Intellectual Property Organization

WTO – World Trade Organization

TRIPS – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

EUIPO – European Union Intellectual Property Office

PDO – Protected Designation of Origin

PGI – Protected Geographical Indication

TSG – Traditional Speciality Guaranteed

TTW – Traditional Terms for Wines

ІР офіс – Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У контексті євроінтеграційних прагнень України та поглиблення співпраці з Європейським Союзом (далі - ЄС), питання захисту географічних зазначень набуває особливої значущості. Географічні зазначення (далі - ГЗ) як об'єкт права інтелектуальної власності поєднують у собі економічний, соціальний та культурний потенціал, що робить їх важливим інструментом регіонального розвитку, підвищення конкурентоспроможності національної продукції та збереження культурної спадщини.

У сучасних умовах географічні зазначення виступають інструментом підвищення конкурентоспроможності національних товарів, стимулювання розвитку місцевих громад, збереження культурної спадщини та формування доданої вартості, пов'язаної з унікальними природними й людськими факторами територій.

Для України ця тема набула особливої ваги у зв'язку з євроінтеграційним курсом держави та виконанням міжнародних зобов'язань, зокрема Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає наближення законодавства у сфері охорони географічних зазначень до стандартів ЄС. Оновлення у 2020 році правової бази щодо ГЗ та розширення практики їх реєстрації зумовлюють необхідність глибокого теоретичного осмислення цього інституту та аналізу ефективності його імплементації в українську правову систему.

Додаткову актуальність проблематики визначають виклики, спричинені тимчасовою окупацією окремих територій України, що призвело до втрати контролю над географічними об'єктами, які є носіями унікальної репутації. Це створює загрозу недобросовісного використання українських ГЗ за межами юрисдикції держави та актуалізує питання міжнародного їх захисту.

Крім того, в умовах глобалізованих ринків посилюється проблема фальсифікації продукції та неправомірного використання позначень

походження, що потребує формування ефективного правового механізму охорони ГЗ, здатного забезпечити баланс інтересів виробників, споживачів та держави.

У сукупності ці фактори обумовлюють наукову й практичну значущість дослідження, його спрямованість на поглиблення розуміння інституту географічних зазначень та визначення перспектив удосконалення українського законодавства відповідно до європейських стандартів.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Питання правового захисту географічних зазначень досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Серед українських дослідників слід відзначити праці А. П. Орлюка, О. Д. Святоцького, В. Й. Муравйова, В. Криволапчук, С. Филь, В. Р. Барського, Д. Ю. Дворніченко, А. Кодинець, А. Сідоренко в яких розглядаються загальні питання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності. Європейську доктрину представляють дослідження D. Gangjee, L. Bérard, E. Barham, J. Johnson, D. Benavente, M. T. Ospina-Patino присвячені аналізу європейської системи захисту ГЗ.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до проблематики географічних зазначень, залишаються недостатньо дослідженими питання щодо практичних аспектів транспозиції європейських стандартів захисту ГЗ в українське законодавство, враховуючи сучасні виклики та особливості інституційного розвитку. Також потребує подальшого вивчення досвід країн з різними правовими системами щодо захисту ГЗ.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз механізму охорони прав на географічні зазначення (універсальний, регіональний, національний вимір) та розробка пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства у контексті виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання:

- Дослідити правову природу географічних зазначень у системі інтелектуальної власності.

- Визначити соціально-економічне значення охорони географічних зазначень.
- Проаналізувати історичні та правові передумови формування міжнародного механізму їх охорони.
- Дослідити становлення й розвиток інституту географічних зазначень у країнах Європи.
- Проаналізувати міжнародні та європейські механізми захисту географічних зазначень.
- Дослідити становлення та розвиток системи охорони географічних зазначень в Україні.
- Виявити проблемні аспекти та запропонувати шляхи наближення українського законодавства до стандартів ЄС.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері охорони прав на географічні зазначення. Предметом дослідження виступають норми національного, європейського та міжнародного права, що регулюють охорону прав на географічні зазначення, практика їх застосування, а також наукові праці.

Методологія дослідження. У роботі використовується комплекс наукових методів, зокрема: історико-правовий метод для аналізу розвитку інституту ГЗ; порівняльно-правовий метод для дослідження міжнародних та національних систем захисту; формально-юридичний метод для аналізу нормативно-правових актів; системно-структурний метод для вивчення місця ГЗ у системі інтелектуальної власності.

Структура роботи. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі розкриваються доктринальні засади охорони прав на географічні зазначення як об'єкта інтелектуальної власності. Другий розділ присвячено аналізу міжнародно-правових стандартів та європейської системи захисту ГЗ. У третьому розділі досліджується правове регулювання ГЗ в Україні, визначаються проблеми та перспективи гармонізації з правом ЄС.

РОЗДІЛ 1. ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ

1.1. Право інтелектуальної власності у правовій реальності: поняття, об'єкти та правова природа

Інтелектуальна власність як правовий феномен займає особливе місце в сучасній системі права, що зумовлено специфікою її об'єктів, які є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини. Поняття інтелектуальної власності охоплює сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням та захистом результатів інтелектуальної діяльності.

Історично авторське право формувалося як логічне продовження права власності, будучи спрямованим на її захист. Передумови його виникнення простежується в період Стародавньої Греції та Риму. Як свідчення цього можна навести вимогу до архівування текстів сценічних трагедій, що дозволяло встановити відповідність вистави оригінальному творчому задумові. Таким чином, навіть в античні часи практика запозичення чужих творів без згоди автора (плагіат) вже отримала негативну оцінку та визнавалася правопорушенням.

Стокгольмська Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14 липня 1967 року стала першим міжнародним документом, у якому було вжито поняття «інтелектуальна власність» [1].

Так, в ній не було визначено зміст поняття «інтелектуальна власність», проти було надано коло об'єктів такої власності представлених:

- літературними, художніми творами та науковими працями (що охороняються авторським правом);
- виконавчою діяльністю артистів, фонограми й радіопередачі (що охороняються суміжними з авторськими правами);
- винаходами, корисними моделями, промисловими зразками, товарними знаками, знаками обслуговування, фірмовими найменуваннями,

комерційними найменуваннями та позначеннями, а також припиненням недобросовісної конкуренції (що охороняються патентним правом та правом промислової власності) [1].

Вважаємо, що відсутність чітко визначеного поняття та змісту інтелектуальної власності в міжнародному правовому полі прямим чином ускладнює формування однозначного розуміння як самої інтелектуальної власності, так і права інтелектуальної власності стосовно їх ключових об'єктів.

Термін «результати інтелектуальної діяльності», що застосовувався до виробничої, наукової, літературної та художньої сфер, також вже був присутній у тексті Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, затвердженої ще 9 вересня 1886 року [2].

Складність концепції інтелектуальної власності зумовлена труднощами в, власне, її визначенні, оцінці результативності та неоднорідній природі її об'єктів. Саме з цієї причини проблематика, пов'язана з інтелектуальною власністю та її об'єктами, залишається предметом численних наукових дискусій серед сучасних учених.

У сучасному вітчизняному законодавстві, зокрема в Цивільному кодексі України, відсутнє чітке формулювання самого поняття «інтелектуальна власність». Водночас норми Кодексу містять визначення права інтелектуальної власності – як «право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» [3].

На підставі наведеного визначення можна сформулювати такі ключові положення:

по-перше, права інтелектуальної власності набувають чинності через їх офіційне визнання державою та законодавче закріплення;

по-друге, їх захист та охорона реалізуються виключно в межах процедур, передбачених чинним законодавством;

по-третє, дія цих прав поширюється на чітко визначені об'єкти, перелік яких закріплений у національному законодавстві України з урахуванням положень міжнародних правових актів. Цей перелік охоплює передусім результати інтелектуальної та творчої діяльності, а також інші прирівняні до них об'єкти, визначені національним законодавством відповідно до міжнародних зобов'язань держави [4, с. 62].

Паралельно з цим, норми Цивільного кодексу України містять чітко визначений перелік об'єктів права інтелектуальної власності, який закріплено у статті 420. Так, до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компонування напівпровідникових виробів; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці [3].

Вважаємо за необхідне наголосити, що зазначена стаття містить вичерпний перелік об'єктів інтелектуальної власності, які поділяються на дві відповідні категорії: права на результати інтелектуальної діяльності та права на засоби індивідуалізації, прирівняні до них, що стосуються учасника цивільного обороту, продукції, виконуваних робіт чи послуг. Відповідно, на ці об'єкти виникають інтелектуальні права, що включають виключне майнове право, особисті немайнові права, а також інші права, встановлені нормами Цивільного кодексу України [3].

Відповідно до визначення Андріяш В., поняття інтелектуальної власності слід розуміти як «певне ставлення правовласника до отриманих результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі до засобів індивідуалізації, що наділена абсолютним характером, змістом якого виступає набір правочинів залежно від властивостей об'єкту та забезпечує

відповідний та належний доступ й абсолютний захист, у чітко встановлених на законодавчому рівні правових меж» [5, с. 7].

На думку Косяченко К.Е., інститут інтелектуальної власності глибоко пов'язаний із концепцією права власності, яка робить можливим використання економіко-правового підходу в сучасній теорії інтелектуальної власності. У межах цього підходу права інтелектуальної власності трактуються як норми, які регулюють і закріплюють (у визначених законом випадках) за фізичними та юридичними особами майнові й особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності. Водночас стверджується, що саме через правову форму інтелектуальні продукти залучаються у процес економічного кругообігу і трансформуються в економічні блага (ресурси, джерела доходів, капітал) [6, с. 119].

Важливим аспектом у сфері інтелектуальної власності є співвідношення між правом власності у його класичному розумінні та правом інтелектуальної власності. Відповідно до положень статті 419 Цивільного кодексу України, право власності на матеріальний об'єкт (річ) та право інтелектуальної власності на результат творчої діяльності визнаються незалежними одне від одного [3]. Це означає, що передача прав на об'єкт інтелектуальної власності не тягне за собою автоматичного переходу права власності на річ. Так само як і перехід права власності на річ не завжди означає передачу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

Так, як зазначає Комарницька І.І. право інтелектуальної власності та право власності на матеріальний об'єкт (носій) уявляють собою різні правові категорії. Відповідно, суб'єкт права інтелектуальної власності та власник матеріальної речі є різними учасниками правовідносин [7, с. 227]. Наприклад, художник, який має авторські права на твір, зберігає їх навіть при передачі права власності на фізичний носій (наприклад, картину) іншій особі. У такому разі новий власник набуває лише матеріальний об'єкт, а не права на його відтворення чи інше використання в межах, визначених авторським правом [8].

Важливо зазначити, що виникнення права інтелектуальної власності на результати творчої діяльності потребує їх офіційної реєстрації у відповідному державному органі. Ця вимога є обов'язковою для об'єктів промислової власності та засобів індивідуалізації, тоді як для об'єктів авторського права, що підтверджують пріоритет у літературній чи художній творчості, реєстрація носить факультативний характер. Крім того, права інтелектуальної власності мають обмежений термін дії. Після його закінчення такі об'єкти переходять у суспільне надбання.

Косяченко К.Е. виокремлює два основні види правового регулювання відносин, пов'язаних з об'єктами інтелектуальної власності: авторське право та право промислової власності (або патентне право) [6, с. 120]. Обидва види ґрунтуються на результатах розумової праці, вони регулюють різні правовідносини. Коло об'єктів їхньої охорони близьке, але не тотожне. Авторське право регулює відносини, що виникають у зв'язку з використанням творів літератури, мистецтва та науки, зокрема, комп'ютерних програм і баз даних. Охорона (видання свідоцтва) поширюється на певні види й форми інформації. Правове регулювання авторських прав передбачає наявність механізму підтримки особистих немайнових прав автора – права на ім'я, не перекручування тексту та механізму підтримки його майнових прав, тобто права на виключне використання об'єкта інтелектуальної власності, що дозволяє юридично вводити в господарський обіг результат творчості.

Як зазначає Аксютіна А.В. інтелектуальна власність як складова цивільного права охоплює чотири основні правові сфери: авторське право і суміжні права, промислову власність, права на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту та права на нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності [9, с. 20]. Водночас, враховуючи ідентичність форм і механізмів правової охорони, три останні категорії часто об'єднують під загальним поняттям "промислова власність". Ця галузь регулює значний

спектр об'єктів, що активно функціонують у міжнародному торговому обороті.

Термін "промислова власність" набув універсального характеру в патентній практиці після прийняття Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 року, ставши невід'ємною частиною міжнародного правового дискурсу [10].

До об'єктів права промислової власності відносять: технічні рішення (винаходи) та корисні моделі; дизайнерські рішення (промислові зразки); ідентифікаційні символи (торговельні марки); географічні зазначення; комерційні найменування; селекційні досягнення; топографії мікросхем. Важливим елементом цієї правової галузі є також захист від недобросовісної конкуренції, що передбачає протидію використанню практик, які суперечать чесним звичаям у промисловій та торговельній діяльності.

Вважаємо за необхідне зазначити ще раз, що наявність автора як творця значно ускладнює трактування відносин власності, надаючи їм подвійного характеру. Так, вони виступають у двох формах:

- 1) Як майнові права (права творця на результат інтелектуальної діяльності), які надають власнику виняткову можливість розпоряджатися продуктом та отримувати економічну вигоду від його використання.
- 2) Як особисті немайнові права (права авторства), які є невідчужуваними від власника та забезпечують його зв'язок з результатом інтелектуальної праці.

Таким чином, майнові права стосуються економічної складової інтелектуальної власності, тоді як особисті немайнові права охороняють її творчу складову.

Ця дуалістична природа знаходить своє відображення в законодавстві більшості країн, зокрема в Цивільному кодексі України, де закріплено, що «Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом» [3].

Відповідно до думки Косяченко К.Е. право інтелектуальної власності потребує розгляду як самостійної підгалузі українського цивільного права, а саме – як системи правових норм, що регулюють особисті та майнові права на всі визнані та охоронювані законом результати інтелектуальної діяльності та прирівняні до них об'єкти. Включення результатів творчої діяльності в цивільний обіг шляхом їх об'єктивізації не дає підстав для повного ототожнення таких результатів із речами, оскільки це було б штучним і позбавленим наукового підґрунтя. Через унікальні, якісні характеристики результатів творчої діяльності правові норми, що встановлюють порядок у цих відносинах, створюють окремі інститути, формуючи тим самим підгалузь цивільного права [6, с. 121]. Водночас вважаємо, що істотна спорідненість інтелектуальної власності з речовою власністю є незаперечною. Таким чином, саме родова єдність суспільних відносин у галузі інтелектуальної власності виступає системоутворюючим чинником, що дає можливість визначити право інтелектуальної власності саме як підгалузь цивільного права.

Як зазначає Андріяш В. інтелектуальна власність на сьогодні є складним явищем, що поєднує в собі «правові (об'єкт правовідносин), інституційні (вид власності), економічні (система економічних взаємовідносин між економічними агентами щодо присвоєння або відчуження, а також використання об'єктів інтелектуальної власності), управлінські (інтегрована система підготовки та забезпечення різноманітних рівнів управління для ефективного планування, контролю та прийняття від-повідних управлінських рішень щодо інтелектуальної власності та її об'єктів) складові, що поєднуючись утворюють її цілісну систему» [5, с. 6].

Згідно з концепцією О. Світличного, право інтелектуальної власності складається з чотирьох самостійних інститутів. Запропонована ним систематизація охоплює об'єкти авторського права і суміжних прав, об'єкти промислової власності, об'єкти селекційних досягнень у рослинництві і

тваринництві, а також засоби індивідуалізації учасників господарського обігу, товарів та послуг. До останніх автор відносить торговельні марки, комерційні (фірмові) найменування та географічні зазначення [11, с. 127-244].

Андріяш В. стверджує, що класифікація об'єктів інтелектуальної власності може здійснюватися за різними критеріями, що зумовлено наявністю у них специфічних характеристик, пов'язаних із природою інтелектуальної власності, а саме:

- переважна більшість об'єктів інтелектуальної власності, будучи результатами творчої діяльності, мають конкретного автора;
- інтелектуальні продукти мають нематеріальну сутність, що унеможлиблює їх фізичну трансформацію;
- у більшості випадків процес створення об'єктів інтелектуальної власності вимагає значно більше часу порівняно з їх подальшим копіюванням та використанням;
- окремі об'єкти інтелектуальної власності можуть потребувати встановлення спеціальних обмежень або накладення грифа таємності, що істотно звужує сферу їх застосування;
- рішення щодо введення обмежень на об'єкт інтелектуальної власності має прийматися безпосередньо автором або особою, уповноваженою на такі дії [5, с. 8].

Слід зазначити, що фундаментом інтелектуальної власності виступає розумова діяльність, заснована на певних знаннях. Хоча знання є інтелектуальним надбанням конкретної особистості, вони мають служити на благо всього суспільства або держави. Зазначений принцип у певних ситуаціях може породжувати суттєві протиріччя, здатні впливати на інноваційні процеси. Зокрема, Базилевич В.Д. висуває позицію, що ключові суперечності в даному випадку є наслідком встановлення та дотримання монополії на об'єкти інтелектуальної власності, що може гальмувати

оперативне поширення нових знань в інтересах суспільства чи держави [12, с. 56-57].

Як зауважує О. Світличний, предмет правового регулювання для засобів індивідуалізації учасників господарського обігу, товарів та послуг складається з виключних прав суб'єктів права інтелектуальної власності, які врегульовані нормами права та знаходять своє втілення в галузях виробництва, торговельного обігу, виконання робіт і надання послуг [11, с. 196].

Зазначимо, що юрисдикція національного законодавства про інтелектуальну власність обмежується територією тієї держави, де воно було прийняте. Водночас, об'єкти інтелектуальної власності часто виходять за державні кордони, що формує потребу у сприянні їх міжнародному обігу та забезпеченні належного правового захисту. Для досягнення цієї мети державам необхідно брати участь у укладенні багатосторонніх угод з міжнародної охорони інтелектуальної власності або ж укладати відповідні двосторонні угоди. Також слід зауважити, що економічна значущість інтелектуальної власності в сучасній економіці знань важко переоцінити. Права інтелектуальної власності стають ключовими активами для компаній, забезпечуючи конкурентні переваги та основу для інноваційного розвитку.

Таким чином, інтелектуальна власність як галузь права характеризується складною системою правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з різноманітними результатами інтелектуальної діяльності. Її розвиток відбувається під впливом технологічного прогресу, глобалізаційних процесів та зростаючої економічної значущості нематеріальних активів, що вимагає постійного вдосконалення правового регулювання та розвитку міжнародного співробітництва в цій сфері.

1.2. Соціально-економічне значення охорони прав на географічні зазначення

Географічні зазначення знаходять широке застосування у глобальному масштабі для ідентифікації різноманітних продуктів, що походять з певних територій, включаючи товари природного, мінерального, ремісничого, промислового та сільськогосподарського виробництва. Вони охоплюють значну кількість виробників, які діють у межах визначеного географічного регіону. Чимало з таких позначень мають важливе значення не лише на регіональному рівні, але й набули національного та міжнародного визнання. Серед найвідоміших прикладів – найменування сирів, вин, міцних алкогольних напоїв, мінеральних вод та інших продуктів, які асоціюються з певними територіями через свої унікальні якості.

Товари з географічними зазначеннями відіграють вирішальну роль у збереженні культурної спадщини, захисті традиційних знань та стимулюванні економічного розвитку. Ці продукти глибоко пов'язані зі своїм місцем походження, маючи унікальну ідентичність, яка виділяє їх серед інших.

Географічні зазначення можуть стати важливим важелем для посилення місцевої сталості та сталого розвитку продовольчих систем, поєднуючи процеси на регіональному рівні. Стійкість розуміється як поєднання трьох основ: економічної, екологічної та соціальної. Системи ГЗ діють як каталізатори сталості в довгостроковій перспективі, оскільки вони забезпечують постійне використання традиційних методів виробництва, переробки, збуту та ноу-хау.

ГЗ є колективними правами інтелектуальної власності в руках виробників (тобто фермерів та переробників, залучених до виробництва продукції з ГЗ). Як показали численні проекти, впроваджені Продовольчою та сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй (ФАО), те, як виробники та інші учасники ланцюжка створення доданої вартості керують ГЗ, має вирішальне значення для їхнього внеску у забезпечення суспільних благ та сталого розвитку [13].

Існують перспективні напрями, в яких ГЗ можуть стимулювати сталість, зокрема, харчування, збереження навколишнього середовища та соціальні переваги для вразливих категорій населення. У всіх цих сферах місцеві зацікавлені сторони відіграють фундаментальну роль у виявленні місцевих ресурсів і проблем, які потребують вирішення, а також у гарантуванні сталості систем ГЗ. Існує потреба у зборі доказів та формулюванні найкращих практик щодо внеску ГЗ у сталий розвиток.

Політичні та нормативні рамки повинні забезпечувати сталість схем ГЗ з часом. Ця сталість може сприяти збереженню навколишнього середовища та соціальній відповідальності в довгостроковій перспективі. Більш конкретно, важливо заохочувати місцеві громади ГЗ до впровадження довгострокових шляхів сталості через регіональні стратегії та шляхом формування ефективних специфікацій ГЗ, оскільки саме вони є ключовими для внеску ГЗ у сталий розвиток. Процедури реєстрації ГЗ повинні гарантувати, що системи ГЗ адекватно підготовлені та переглядаються за потребою відповідно до місцевих проблем сталого розвитку [14, с. 3].

Низка досліджень показує, що за певних умов географічні зазначення можуть сприяти розвитку аграрних регіонів. Право на використання ГЗ зазвичай належить місцевим виробникам, через що додатковий дохід, отриманий завдяки такому використанню, розподіляється між усіма ними [8, с. 19].

Як справедливо зауважує Бубенко П.Т., активне просування колективного бренду через використання інструменту географічного зазначення безпосередньо стимулює розвиток аграрного виробництва, переробної промисловості, харчової галузі, виноробства та ремісничих промислів у межах конкретної територіальної громади. Обов'язкова вимога щодо локалізації виробництва традиційних харчових продуктів на чітко визначеній географічній території створює потужний стимул для розвитку виробничої та переробної інфраструктури саме в межах громади, що володіє зареєстрованим географічним зазначенням, оскільки фундаментальною

умовою використання ГЗ є невід'ємний зв'язок між якісними характеристиками продукту та його географічним походженням. Сучасний інформований споживач, маючи доступ до детальної інформації про технологічні особливості виробництва, отримує вичерпні відомості про унікальні властивості продукту. Подібний маркетинговий підхід відкриває для виробників та фермерів стратегічну можливість реалізації екологічно чистої продукції або товарів з унікальними якісними характеристиками за значно вищою ринковою ціною, що формує додаткову додану вартість [15, с. 120].

Оскільки продукція, маркована географічними зазначеннями, зазвичай реалізується за вищою ціною, це сприяє зростанню зайнятості у відповідній місцевості і, в кінцевому підсумку, може запобігати відтоку сільськогосподарського населення до міст.

Крім того, збут продукції, ідентифікованої географічними зазначеннями, часто створює інші позитивні побічні ефекти, наприклад, у сферах туризму та громадського харчування.

Географічні зазначення можуть підвищувати добробут регіону не лише шляхом створення робочих місць та зростання доходів, але й за рахунок залучення уваги до регіону в цілому. Таким чином, географічні зазначення можуть сприяти формуванню «регіональних брендів».

Географічні зазначення виконують функцію індивідуалізації товарів. У міжнародному правовому просторі вже сформована розгалужена та дієва система правової охорони географічних зазначень. Для споживача вони слугують важливим орієнтиром, що вказує на походження продукції з певного регіону та гарантує її специфічні якості. Ці позначення застосовуються для промислових і сільськогосподарських товарів з метою ідентифікації їх географічного походження. Як зазначає Мазуренко С., одна з ключових цілей їх використання полягає у сприянні торгівельному обігу шляхом чинного інформування про характеристики продукції, причому такі позначення мають бути доступними для всіх виробників із відповідного

регіону. Своєю функцією індивідуалізації географічне зазначення забезпечує диференціацію серед однорідних товарів тих, що володіють унікальними характеристиками, обумовленими місцем їх походження [16, с. 19].

Так, захист географічних зазначень сьогодні виступає важливим інструментом регіонального розвитку, культурного збереження та міжнародного правового регулювання інтелектуальної власності. По-перше, з економічної точки зору, ГЗ дають можливість регіонам висвітлити свої продукційні особливості, підвищити додану вартість місцевих товарів і створити стійкі джерела доходу. Наприклад, як зазначає О. Передрій, товари з географічними зазначеннями «є важливою складовою світової економіки, вони мають вплив на соціальний та культурний розвиток, допомагають зберігати природні й культурні ресурси регіонів» [17, с. 67].

У цьому контексті продукція, зв'язана з конкретною територією - чи то виноробство, чи сільське господарство, чи ремесло - набуває додаткової ринкової цінності. Cerkia Bramley у звіті World Intellectual Property Organization (WIPO) зазначає, що економічна цінність ГЗ значною мірою базується на економіці диференціації та нішевого маркетингу: «Територія виходить за межі суто інформаційної ролі та набуває характеристик атрибута (territory goes beyond its purely informative role and acquires the characteristics of an attribute)» – тобто територіальне походження виступає не просто джерелом інформації, а самостійною складовою конкурентної переваги [18, с. 116].

Ця диференціація створює нові можливості ринкової доступності, особливо для малих виробників та сільських регіонів. Як підкреслюють R. Crescenzi та ін., що система ГЗ в європейських регіонах сприяє розвитку місцевої економіки - створенню зайнятості, підтримці спеціалізації територій, стимулюванню інвестицій [19, с. 383].

В умовах глобалізації, коли масові агропродукти зростають конкуренцію, ГЗ допомагають виробникам «відрізнити» свою продукцію: вони підвищують впізнаваність, дозволяють отримати преміальну ціну, створюють бренд-територію. У зв'язку з цим дослідники вказують, що

«юридичне визнання географічних зазначень надає інституційний інструмент, через який можна забезпечити сільським громадам можливість оцінити свою місцеву продукцію та вилучити додану вартість» [18, с. 120].

Водночас, важливо відзначити, що ефективність економічного впливу ГЗ залежить від наявності відповідних механізмів захисту, маркетингових зусиль, інституційної підтримки. Як пишуть Cardoso et al., «хоча ГЗ може пропонувати переваги місцевим учасникам, деякі фактори можуть ускладнити доступ виробників до цих переваг, оскільки шанси ГЗ стати інструментом розвитку залежать від того, як місцеві учасники використовують свої нематеріальні активи. Успіх цих відмітних знаків також залежить від факторів, пов'язаних із національним законодавством, способом встановлення ГЗ, а також від того, як взаємодіють між собою агенти виробничої системи - переваги та бар'єри географічних зазначень для виробників не є абсолютними й варіюються від регіону до регіону» [20, с. 708]. Таким чином, хоча потенціал значний, не всяка система ГЗ автоматично веде до активного регіонального розвитку - потребується належна регуляторна база, кооперація виробників, просування продукції.

З економічної точки зору, особливу значущість ГЗ мають саме для сільських і регіональних громад. Наприклад, дослідження з Пакістану показує, що правове закріплення ГЗ як інструменту розвитку допомогло малим виробникам отримати доступ до нішевих ринків, зменшити бідність і сприяти сталому розвитку [21, с. 54]. У підсумку, економічне значення ГЗ можна підсумувати як: створення доданої вартості, підтримка конкурентоспроможності регіональної продукції, стимулювання експортного потенціалу, підсилення зайнятості та стабілізації регіональних економік.

Географічні зазначення несуть із собою не лише економічну цінність, але й культурне значення: вони зв'язують товар або продукт із конкретним місцем, природними умовами, традиціями виробництва і місцевою знаковістю. Як зазначає Dev Saif Gangjee, «виникнення тверджень, що ГЗ-захист сприяє цілям культурної спадщини, є відносно новим явищем (...). У

цьому контексті продукти з ГЗ можуть виступати як стійкі елементи культурної ідентичності» [22, с. 89]. Такий підхід підкреслює, що ГЗ виконують функцію не просто маркування, але також охоронця традицій: ремесел, методів виробництва, локальних знань. Наприклад, як описано у дослідженні «A Study on the Role of Geographical Indications in Promoting Traditional Knowledge and Cultural Heritage»: ГЗ допомагають «захищати і просувати традиційні знання та культурну спадщину, пропонують рамки для місцевих громад використати свої традиційні навички для входу в нові ринки» [23, с. 7].

Соціально-культурний вимір містить кілька ключових аспектів. По-перше, це підтримка ідентичності місцевих громад. Продукція, пов'язана з регіоном, формує у споживача образ певного місця - і, навпаки, місце через продукцію стає впізнаваним. Такий взаємозв'язок сприяє збереженню культурної пам'яті, традицій і ремесел. Згідно з дослідженням Peredriy et al., запровадження ГЗ «дозволяє визначити місце виробництва товару, забезпечити його якість та унікальність; сприяє розвитку та підтримці місцевих економік, традиційних галузей; захищає і підтримує традиційні методи виробництва, рецепти та інші аспекти культурної спадщини, пов'язані з певним регіоном» [17, с. 69].

По-друге, ГЗ можуть сприяти розвитку туризму, гастрономічної культури, крафтових галузей - коли продукт стає елементом туристичної привабливості, локального маркетингу, бренду регіону. Наприклад, прив'язка продукту до регіону створює історію, культурний наратив, який може використовуватись у промоції. По-третє, збереження навичок і традицій - ГЗ заохочують виробників дотримуватись традиційних методів, підтримувати ремесло, що часто супроводжується міжпоколінним передаванням знань. Як зазначає Md Tanweer Alam Sunny, «географічні зазначення надають рамки для захисту традиційних знань щодо комплексних практик... надаючи юридичне визнання, корінні спільноти отримують можливість комерціалізувати свою унікальну продукцію» [24, с. 508].

Ці соціально-культурні ролі набувають особливої важливості в умовах глобалізації і стандартизації продукції: ГЗ стають чинником, що протидіє одноманітності, зміцнює зв'язок між виробництвом, споживанням і місцем, підтримуючи біорізноманіття та культурну різноманітність. Як зауважують Mancini et al., ланцюги вартості продукції з ГЗ виробляють соціальні, економічні і екологічні вигоди, які можна розглядати як суспільне благо (public goods) - тобто вони мають трансрегіональний вплив на добробут тих спільнот, що беруть участь у виробництві [25, с. 66].

Підсумовуючи, можна зазначити, що економічне та соціально-культурне значення географічних зазначень тісно переплетене: вони створюють можливості для підвищення доданої вартості продукції, стимулюють регіональну економіку, водночас укріплюють культурну ідентичність місцевості, зберігають традиції й сприяють сталому розвитку локальних громад. Саме тому інститут географічних зазначень має не лише правове значення, але й стратегічне для розвитку регіонів і підтримки культурно-історичної спадщини.

1.3. Передумови формування міжнародного механізму охорони прав на географічні зазначення

Наднаціональний характер охорони географічних зазначень впливає з їхньої природної схильності виходити за межі національних ринків та з необхідності створення механізмів захисту, які працюють у транскордонному контексті. Географічні позначення є одночасно локальним і глобальним феноменом: вони прив'язують якість або репутацію товару до конкретного місця виробництва, але в силу торгівельної мобільності та попиту на автентичні продукти швидко набувають міжнародної економічної значущості. Це породжує дві взаємопов'язані правові потреби: по-перше, національні режими правового захисту повинні бути достатньо жорсткими, щоб гарантувати довіру споживачів і конкурентоспроможність виробників;

по-друге, необхіден наднаціональний (міждержавний) рівень взаємного визнання і координації, щоб охорона дійсно діяла у міжнародній торгівлі.

Функціонування інституту географічних зазначень у сучасному глобалізованому економічному і правовому просторі неможливе без потужного наднаціонального компонента, який формує загальні стандарти, дипломатичні узгодження та міжнародну співпрацю. Першим і базовим етапом такого наднаціонального регулювання стало укладення Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) у межах World Trade Organization (WTO). Згідно з статтею 22 цього договору, географічні зазначення визначаються як «зазначення, які визначають товар як такий, що походить з території члена, регіону або району цієї території, коли певна якість, репутація або інші характеристики товару значною мірою пов'язані з його географічним походженням» [26]. Договір передбачає, що Учасники мають забезпечити засоби правового захисту, за допомогою яких зацікавлені сторони мають запобігати використанню засобів маркування чи подання, що вводять у оману споживача щодо географічного походження товару. Отже, TRIPS створює мінімальні загальнообов'язкові рамки, які держави-члени повинні імплементувати у національне право.

Наднаціональний характер ГЗ означає не тільки наявність багатосторонніх норм, але й постійну присутність міжнародних організацій у ролях координаторів, консультантів і майданчиків переговорів. World Intellectual Property Organization (WIPO) відіграє ключову роль у зборі, узагальненні та промоції найкращих практик у сфері ГЗ, а також у просуванні специфічних договірних механізмів (наприклад, Lisbon Agreement для апеляцій походження), тоді як World Trade Organization (WTO) забезпечує торговельно-правову складову (TRIPS) і, за потреби, механізми вирішення спорів між державами-членами. Ця подвійна інституційна опора наочно демонструє, що ГЗ розташовані на перетині прав інтелектуальної власності та міжнародної торгівлі, що обумовлює їх наднаціональний статус. Так, WIPO підкреслює, що міжнародна охорона ГЗ може здійснюватися через

дві основні моделі: багатосторонні договори (multilateral) та двосторонні (bilateral) угоди [27, с. 8].

Наднаціональний характер захисту ГЗ також виявляється у практиці торговельних спорів та нормо-утворенні на світовому рівні. Питання про те, яка назва заслуговує захисту і в яких межах, регулярно вирішується в межах функціональних механізмів WTO та в арбітражній практиці, де інтерпретація положень TRIPS має значний прецедентний вплив. Крім того, міжнародні переговори щодо подальшого розширення захисту (наприклад, щодо можливого розширення додаткового захисту для вин і спиртів на інші категорії товарів) відображають політичний характер наднаціональної регламентації: країни-експортери й імпортери ведуть діалог про баланс відкритості ринків і захисту регіонального бренду.

Так, слід дійти висновку, що одним із найзначніших проявів наднаціонального захисту географічних зазначень є саме практика спорів у межах World Trade Organization (WTO). Наприклад, випадок WT/DS 174 – European Communities – Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs, в якому США оскаржили регламент ЄС (2081/92) за те, що він обмежує доступ нерезидентів до системи охорони географічних зазначень та не забезпечує національне та режим найбільш-сприятливого ставлення у порівнянні з національними виробниками. WTO було ухвалено, що хоча ЄС-регламент не порушував усі норми, він містив дискримінаційні положення щодо третіх країн [28].

Цей прецедент є одним із засвідчень, що географічні зазначення давно вийшли за рамки внутрішніх правових режимів і стали предметом глобальної торгівельної та інтелектуально-правової координації.

Іншим важливим аспектом є взаємне визнання географічних зазначень через двосторонні і багатосторонні угоди між державами чи регіональними блоками. Наприклад, ЄС як регіональна наднаціональна система активно укладає угоди про взаємний захист ГЗ з країнами-партнерами. Через це позначення походження, зареєстроване у ЄС, може мати силу охорони в

третій країні за умов відповідної угоди – таким чином реалізується концепція «експортованої охорони» географічних зазначень. Це демонструє, що система охорони ГЗ функціонує як частина глобального правового простору, а не лише національного.

Економічний сенс наднаціональної охорони очевидний: без можливості міжнародного захисту виробники втрачають інструмент доданої вартості за автентичність на зовнішніх ринках, а держава – механізм регіонального розвитку через експорт «місцевих» продуктів. Одночасно наднаціональні механізми дозволяють координувати боротьбу з фальсифікацією у транскордонній торгівлі, забезпечуючи більш оперативні та скоординовані відповіді, ніж це могли б зробити поодинокі національні системи. Наукові огляди і практичні звіти організацій (WIPO, FAO, UNCTAD, EU) систематично підкреслюють, що ефективність ГЗ як інструмента розвитку значною мірою залежить від рівня їхнього міжнародного визнання і практичного доступу до процедур міжнародної реєстрації та взаємного визнання [8].

Наднаціональність інституту ГЗ має кілька важливих практичних наслідків. По-перше, вона означає, що захист ГЗ не обмежується виключно межами національного законодавства – держави, приєднавшись до міжнародних угод, зобов'язуються створити правові інструменти, які відповідають міжнародним стандартам. По-друге, вона стимулює утворення систем взаємного визнання, обміну інформацією, міжнародної співпраці у сфері реєстрації, захисту та контролю ГЗ. Це особливо важливо у світі, де товари виробляються, експортуються та імпортуються через кордони. Наприклад, у статті «Geographical Indications in International Law» Jonathan Johnson зазначає, що «територіальний характер правової охорони ГЗ породжує необхідність міжнародної координації, оскільки продукт, захищений у країні походження, може не мати захисту в країні імпорту, якщо не укладено відповідної угоди» [29, с. 42].

Як зазначає Ю.М. Капіца, сучасна міжнародна практика використання географічних зазначень вимагає обов'язкового розгляду та проведення експертизи в кожній окремій державі, на території якої передбачається отримання правової охорони. Це пов'язано з тим, що факт реєстрації географічного зазначення виключно в країні його походження є недостатнім для гарантії його захисту на міжнародному рівні. Ілюстрацією цієї тези є ситуація, коли певне позначення може користуватися повноцінною правовою охороною в одній юрисдикції, водночас в іншій країні воно може визнаватися загальноживаною видовою назвою або навіть бути зареєстрованим як торгова марка іншим суб'єктом [30, с. 295].

Порівняльний аналіз систем захисту ГЗ у кількох ключових юрисдикціях дозволяє побачити як відмінності в правових моделях, так і спільні функціональні цілі інституту.

У ЄС система ГЗ інтегрована в політику якості агропродовольчих товарів, із визначеними схемами типу PDO і PGI, які регламентують територію, метод виробництва, сировинну базу, а також встановлюють правило ексклюзивності чи частки за регіоном. Ця модель показує, як ГЗ можуть бути використані як інструмент просування регіональної продукції, маркетингу якості та регіональної ідентичності. У United States Patent and Trademark Office (США) система захисту ГЗ будується не через спеціальне суї-генеріс право, як у ЄС, а через механізми торговельних марок – сертифікаційні чи колективні знаки. Це означає, що ГЗ у США повинні бути захищені в рамках зареєстрованих сертифікаційних чи колективних марок, що дозволяє відрізнити товари, але водночас створює інші правові рамки [31]. Такий підхід орієнтований на захист як джерела походження у сенсі «origin as a source identifier», так і репутації, але робить акцент на механізмах торгової марки й корпоративної колективної відповіді, а не на спеціалізованому адміністративному контролі походження. Це створює інший набір правових інструментів і процедур при реалізації захисту на внутрішньому ринку та в експорті.

Бразилія демонструє приклад юрисдикції з відносно «молодою» системою ГЗ (у порівнянні з європейською традицією), де інституційні інструменти розвивалися в контексті захисту локальних ароматичних і сировинних брендів (зокрема кави) і де поєднуються дві моделі – Denominação de Origem (DO) і Indicação de Procedência (IP). Дослідження успішних випадків (наприклад, сертифікації регіонів виробництва кави) показують, що навіть у країнах із пізнішим стартом інститут ГЗ може стати рушієм конкуренто-спроможності регіонів та підвищення доданої вартості продукції. Однак бразильський досвід також ілюструє потребу в комплексній інституційній підтримці (контроль якості, кооперативи виробників, маркетинг) для виявлення реальної економічної вигоди [32, с. 8].

Японія як приклад показує, що навіть у країнах із сильною внутрішньою традицією регіональної продукції доцільна формалізація особливого режиму охорони: у 2015 р. у Японії набув чинності спеціальний закон, Geographical Indication Protection Act, що створив формальну систему реєстрації та захисту ГЗ для сільськогосподарських і рибо-харчових продуктів, зі стандартами, близькими до положень TRIPS (і в деяких аспектах порівняними зі стандартом статті 23 TRIPS щодо підвищеного захисту для вина/спиртних напоїв). Японська модель передбачає адміністративну реєстрацію, групи виробників як носії прав та системи контролю, що демонструє, як національне право може узгоджуватися з наднаціональними стандартами для посилення місцевих брендів [33].

Разом із тим, інститут ГЗ стикається з низкою викликів, які також відображають наднаціональний характер. Наприклад, у публікації WIPO зазначено, що однойменна географічна назва може бути захищена в одній країні як ГЗ, а в іншій – вважатися загальним терміном (generic) і втратити охороноздатність [27, с. 8].

Це підкреслює, що міжнародна ефективність захисту залежить від узгодженості стандартів та від рівня законодавчого розвитку. Крім того, вступ до дії специфічних режимів охорони (наприклад, розширеної охорони

для вина / спиртних напоїв за статтею 23 TRIPS) є предметом переговорів на міжнародному рівні, що демонструє політичний і торговельний характер наднаціонального регулювання [26].

Показово, що хоча правові конструкти в названих юрисдикціях різняться, інституційна логіка у всіх випадках зберігає спільні елементи: (а) прив'язка прав до території походження; (б) цілеспрямований захист репутації та якості продукції; (в) наявність механізмів контролю та санкцій; (г) залучення локальних груп виробників як суб'єктів права. Ця спільність саме підтверджує наднаціональний характер інституту: незалежно від правової моделі, інтереси виробників, споживачів та ринків мають подібну логіку: він служить подібним економічним, культурним і правовим цілям у різних правових культурах, а різниця полягає здебільшого в інструментах досягнення цих цілей. Саме тому правове забезпечення ГЗ є важливим елементом міжнародного права інтелектуальної власності та міжнародної торгівлі.

Практичні наслідки наднаціонального регулювання простежуються в двох спрямуваннях. По-перше, держави, імплементуючи міжнародні норми, формують національні системи реєстрації та захисту, але роблять це в контексті міжнародних зобов'язань та комерційних інтересів (експортні ринки, угоди про вільну торгівлю тощо). По-друге, ефективність захисту ГЗ у транскордонній торгівлі залежить від наявності відповідних двосторонніх або регіональних угод (взаємне визнання, прямі домовленості щодо конкретних найменувань), або від того, наскільки національне право узгоджується з міжнародними стандартами. Непогодженість підходів породжує реальні торговельні суперечки і вимагає міжнародних переговорів або спорів у механізмах.

Підсумовуючи, можна вказати на такі ключові висновки. По-перше, інститут географічних зазначень має стійкий наднаціональний вимір, оскільки його ефективність і значення залежать від багатосторонніх норм (TRIPS), міжнародних організацій (WIPO, WTO) та мережі

двосторонніх/регіональних угод. По-друге, хоча конкретні правові моделі в різних країнах (наприклад, ЄС, США, Бразилія, Японія) можуть суттєво відрізнятися за процедурою і формами захисту, їхня функціональна мета в основному співпадає – захистити походження, якість і репутацію продукції, а отже, підтримати економічний та культурний потенціал регіонів. По-третє, наднаціональний характер захисту географічних зазначень – це не лише питання багатосторонніх договорів, а й питання взаємодії правових систем, інституційної підтримки, механізмів контролю, маркетингових зусиль гармонізації стандартів, створення ефективних каналів захисту через кордони, міжнародної кооперації та забезпечення довіри до походження продукції на глобальних ринках, котрі дозволяють локальним виробникам реалізувати потенціал ГЗ на внутрішніх і зовнішніх ринках. Інститут ГЗ таким чином виступає як приклад сучасної правової конструкції, яка поєднує місцевий (територіальний) вимір із глобальними процесами регулювання.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ

2.1 Становлення та розвиток інституту охорони прав на географічні зазначення в країнах Європи

Географічне зазначення – це концепція, що має коріння в правах інтелектуальної власності. Людина повинна була отримувати вигоду від своєї фізичної праці з давніх-давен. У міру розвитку суспільства інтелектуальні внески набули більшого значення, ніж фізична праця, і стало важливим, щоб інтелектуальна праця належно винагороджувалася, щоб підтримувати мотивацію творця вносити свій внесок у добробут суспільства в цілому.

Історичні приклади регіонального брендування та захисту можна знайти в різних культурах і часових періодах. Наприклад, у Стародавньому Римі амфори та інші посудини мали печатки, що вказували на походження та якість вмісту, фактично виступаючи попередниками сучасних географічних зазначень. Аналогічно, у середньовічній Європі цехи та торгові асоціації встановлювали знаки походження, щоб захистити репутацію та якість регіональної продукції, закладаючи основи для формального визнання ГЗ. Розвиток регіонального захисту продуктів також виник у азійських культурах, де такі товари, як спеції, текстиль та кераміка, були пов'язані з певними регіонами і здобули славу завдяки своїй якості та майстерності виготовлення. Такі ранні торгові шляхи, як Шовковий шлях, сприяли обміну цими унікальними продуктами та поширенню їх визнання, заснованого на географічному походженні [34, с. 13865].

Завдяки своїй уяві та креативності людина виробляла різні предмети або продукти для своїх потреб і комфорту. З плином часу важливість і цінність цих творінь були усвідомлені. Комерційний аспект почав відігравати значну роль у цих творіннях. До кінця двадцятого століття речі, створені та винайдені людським розумом, були визнані як інтелектуальна власність власника. Право власника на ці власності було визнано і відоме як права

інтелектуальної власності. Новий набір законів, званий законами про права інтелектуальної власності, був прийнятий для захисту цих прав власності. Ці закони про права інтелектуальної власності забезпечили захист власникам під різними категоріями та назвами, такими як патенти, авторські права, географічні зазначення, торгові марки тощо. Географічне зазначення означає назву або знак, що використовується у відношенні до продуктів, які відповідають певній географічній області. Географічне зазначення надає своєму власнику сертифікаційний знак, який показує, що вказаний продукт має ті ж якості і користується репутацією завдяки своєму походженню з вказаного географічного місця.

Хоча юридичних визнань не було, географічні зазначення здобули глобальне визнання ще з середньовіччя та колоніального періоду. Прикладів багато, щоб проілюструвати це; індійські спеції спонукали Христофора Колумба плисти з Європи до Індії. Шотландський віскі, арабські коні, дакський муслін, кашмірські килими, китайські глиняні горщики, індійська гума, дамаська скатертина тощо – це лише кілька з давніх прикладів глобально відомих продуктів, що представляють славу певних регіонів. Можна припустити, що вираз «назва походження товару» є попередником виразу «географічне зазначення».

Міжнародно-правовий розвиток інституту географічних зазначень бере початок у другій половині XIX століття, коли зростаюча глобалізація торгівлі та географічна диверсифікація виробництва вимагали формалізації правил захисту позначень походження товарів. Уже у Паризької конвенції про охорону промислової власності, укладеній 20 березня 1883 року, була передбачена охорона «вказівок про походження чи найменування місця походження» (*indications of source or appellations of origin*) як об'єкт «промислової власності в широкому розумінні». Зокрема, у статті 1(2) зазначено, що «Об'єктами охорони промислової власності є ... вказівки про походження чи найменування місця походження...» [10].

Попри те що термін «географічні зазначення» (geographical indications) ще не використовувався, йдеться саме про правову можливість захисту позначень, які вказують на походження продукції. Крім того, Конвенція встановила загальні правила – національного режиму, права пріоритету та спільних норм – що надали основу для подальшої гармонізації. Таким чином, Paris Convention стала фундаментом, який першим включив до міжнародного порядку відношення, пов'язані з походженням продукції, хоча не спеціалізовано на географічних зазначеннях [35]. Це створило правову базу, що дозволила надалі розвинути більш спеціалізовані режими охорони походження товарів. Так, можна дійти висновку, що Paris Convention стала початковим кроком у визнанні географічного походження як об'єкта права інтелектуальної власності. Цей договір встановив принцип національного режиму (treatment no less favourable) та режим пріоритету, що потім стали стандартом у міжнародному захисті прав промислової власності, включно з походженням товарів.

Наступним важливим етапом стало укладення Мадридської угоди про недопущення неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів (Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods) 14 квітня 1891 року, яке прямо звернуло увагу на проблему неправильної або вводячої в оману вказівки походження: «Усі товари, що містять неправдиве або вводяще в оману зазначення, яким одна з Договірних сторін або місцевість, розташована на її території, прямо чи опосередковано вказуються як країна або місце походження, підлягають конфіскації при імпорті» (All goods bearing a false or deceptive indication by which one of the Contracting States, or a place situated therein, is directly or indirectly indicated as being the country or place of origin shall be seized on importation ...) [36].

Зазначені товари підлягають вилученню на території країни, де було використано або імпортовано такі позначення. У випадках, коли національне

законодавство не передбачає вилучення та знищення товарів, може бути застосовано альтернативний захід у вигляді заборони їх ввезення.

На відміну від Паризької конвенції, Мадридська угода встановлює безумовну вимогу щодо застосування арешту до товарів із неправомірними вказівками походження. Визначною рисою угоди є також норма, що зобов'язує митні органи повідомляти зацікавлені сторони про факт затримання таких товарів. Це забезпечує можливість оперативного втручання правообладачів, сприяє ефективному контролю за дотриманням прав та запобігає подальшим порушенням у сфері використання географічних позначень.

Ця угода мало-що встановлювала спеціальних прав для виробників певного регіону, але створювала міжнародно-правовий механізм, за допомогою якого країни-учасниці могли застосовувати заходи проти товарів з неправильними або оманливими позначеннями джерела. Вона стала фактично першим спеціалізованим договором, що враховував інтереси походження товару та захист від неправдивого маркування. Варто зазначити, що Угода не створила окремого органу управління чи бюджетного механізму - вона скоріше мала санкційно-регуляторний характер. Хоча Madrid Agreement не створила спеціальної системи реєстрації чи спеціального адміністративного органу, вона стала першим спеціалізованим договором, що розглядав питання позначення походження як самостійного об'єкта міжнародної координації в праві інтелектуальної власності.

XX століття принесло подальші кроки у напрямку створення міжнародної системи захисту позначень походження. У 1958 році в Лісабоні була укладена Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration (31 жовтня 1958 року), яка стала першою багато-сторонньою угодою, що мала на меті створення системи міжнародної реєстрації «апеляцій походження» (appellations of origin) – тобто позначень, які прямо пов'язані з певним регіоном, де якість або характеристики продукції обумовлені географічним середовищем, включно з природними і

людськими чинниками. У Статті 2(1) Lisbon Agreement дає визначення «апеляції походження» («appellation of origin») як «географічного найменування країни, регіону чи місцевості, яке служить для позначення продукту, що походить звідти, якість або характеристики якого обумовлені винятково або істотно географічним середовищем, включно з природними і людськими чинниками» [37]. Угода також передбачила створення Міжнародного бюро (International Bureau) при World Intellectual Property Organization (WIPO) для ведення реєстру і повідомлення держав-учасниць. Так, ключовою інновацією Lisbon Agreement стало створення міжнародної реєстрації – продукт, зареєстрований у Бюро World Intellectual Property Organization (WIPO) отримував захист у державах-учасницях без необхідності повторної подачі. Таким чином, Lisbon Agreement значно підвищила рівень міжнародної правової координації: поки що не лише заборона неправдивих вказівок походження, але й позитивна система реєстрації та захисту.

Водночас, як зазначає дослідження, охоплення Lisbon Agreement залишалось відносно обмеженим: «.....найменуванням походження було надано високий рівень захисту в 1958 році згідно з Лісабонською угодою. Однак ця Угода набула чинності лише в 1966 році та мала обмежене охоплення.» [38, с. 17]. Тобто, хоча вона суттєво підвищила міжнародну правову базу, її дія була не універсальною.

Сам термін «географічне зазначення» вперше був використаний у Регламенті Ради ЄЕС «Про охорону географічних зазначень та найменувань походження для сільськогосподарських та харчових продуктів» № 2081/92 1992 р. Так, згідно з положеннями Регламенту Ради ЄЕС, «географічне зазначення» означає назву регіону, специфічного місця або, у виняткових випадках, країни, що використовуються для позначення сільськогосподарських або харчових продуктів, які походять із цього регіону, специфічного місця або країни, і які мають специфічну якість, репутацію або інші характеристики, визначені цим географічним походженням і

виробництво та/або переробка і/або підготовка яких має місце у визначеному географічному районі [39].

Проте саме у Регламенті Ради ЄЕС подано і визначення «найменування походження», що означає назву регіону, специфічного місця або, у виняткових випадках, країни, що використовуються для позначення сільськогосподарських або харчових продуктів, які походять із цього регіону, специфічного місця або країни, і якість або характеристики яких головним чином або виключно залежать від особливого географічного середовища з притаманними йому природними та людськими факторами, і виробництво, переробка та підготовка яких відбувається у визначеному географічному районі.

Останнім і, по суті, найсучаснішим етапом стало включення положень про географічні зазначення в рамки організації World Trade Organization (WTO) через Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS), укладену 15 квітня 1994 року (набув чинності 1 січня 1995 року). У докладі WIPO зазначається, що після запровадження TRIPS «ця проблема тепер привертає увагу все більшої кількості країн, виходячи за межі досить обмеженого переліку держав, які традиційно проводили активну політику щодо географічних зазначень» [8, с. 4].

Статті 22–24 TRIPS встановлюють мінімальні міжнародні стандарти щодо захисту географічних зазначень – зокрема, забезпечення засобів правового захисту проти неправомірного використання зазначення, забезпечення контролю за товарами, маркованими такими зазначеннями, а також особливий захист для вин і спиртних напоїв (стаття 23). Ця угода вивела ГЗ з рамок окремого національного права до торговельно-правового поля й розширила масштаби правового регулювання [26].

У статті 22 Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights визначено ГЗ як «зазначення, що вказує на походження товару з території певної держави або регіону чи місцевості на цій території, коли

якість, репутація чи інша характеристика товару, по суті, зумовлені цим географічним походженням» [26].

Інша стаття 23 TRIPS встановлює підвищений рівень захисту щодо вин і спиртних напоїв, зобов'язуючи держави-члени не дозволяти використання зазначення походження без справжнього походження або в іншій формі, яка б могла ввести в оману. Цим ГЗ остаточно вписані в систему міжнародного права інтелектуальної власності та міжнародної торгівлі.

Слід зазначити, що на відміну від Регламенту Ради ЄЕС, який обмежує застосування географічних зазначень переважно сільськогосподарською та харчовою продукцією, угода TRIPS поширює цей режим правової охорони на будь-які товари.

Розвиток цих договорів відображає еволюцію: від узагальнень промислової власності (Paris Convention) до боротьби з неправдивими позначками (Madrid Agreement), до спеціалізованої системи реєстрації походження продукції (Lisbon Agreement) та до глобальної торговельно-правової системи захисту (TRIPS). Ця послідовність демонструє перетворення походження товару з регіонального чи національного питання на елемент світової системи охорони інтелектуальної власності.

Таким чином, історичний розвиток міжнародно-правового регулювання ГЗ відображає два ключові процеси: стрімке зростання значимості походження продукції у світовій торгівлі та поступове ускладнення та конкретизація правового режиму – від загальних промислових норм до спеціалізованих міжнародних режимів із реєстрацією та торговельно-правовим захистом. Для правового аналізу інституту ГЗ це означає, що сучасні національні системи охорони не можуть відриватись від цього історичного контексту, оскільки саме ці міжнародні договори заклали основні концептуальні підходи, визначили правоохоронну рамку і створили можливості для транснаціонального захисту походження продукції.

У контексті дослідження становлення та розвитку інституту охорони прав на географічні зазначення в Європі особливої уваги потребує аналіз

національного законодавства окремих держав – передусім Франції, Італії, Іспанії та інших країн, у яких система правового захисту традиційних продуктів виникла значно раніше за формування наднаціональних механізмів ЄС. Необхідність такого аналізу зумовлена специфікою побудови європейської моделі охорони географічних зазначень, що розвивалася за принципом «знизу вгору». Це означає, що нормативна база ЄС у сфері PDO, PGI та TSG не була створена у відриві від історичного та правового досвіду держав-членів, а навпаки – сформувалася на основі апробованих національних підходів. Ключові концепти, механізми контролю, інституційні моделі та технічні параметри специфікацій продуктів були запозичені з національних систем, що існували задовго до першого європейського регламенту 2081/92. Зокрема, французька модель *Appellation d'Origine Contrôlée* (AOC) із її суворою прив'язаністю до території та інституційним контролем INAO [40], італійські системи *Denominazione di Origine Controllata* (DOC) та *Denominazione di Origine Controllata e Garantita* (DOCG) у виноробстві, а також іспанське регулювання *Denominación de Origen* суттєво вплинули на формування наднаціональних стандартів.

Отже, сучасна європейська система охорони географічних зазначень є результатом тривалої еволюції, у якій національні правопорядки відіграли фундаментальну роль. Саме національні моделі визначали базові критерії територіального зв'язку, структуру контролю, вимоги до виробничих специфікацій та правила маркування продукції, що згодом були гармонізовані та кодифіковані на наднаціональному рівні. Таким чином, без глибокого аналізу правового досвіду окремих європейських країн неможливо повноцінно зрозуміти логіку, зміст та спрямованість сучасної системи ЄС у сфері географічних зазначень.

Франція є однією з держав, у яких концепція географічних зазначень сформувалася найраніше та набула найбільш комплексного інституційного розвитку. Еволюція французького законодавства у цій сфері відзначається поступовим переходом від локальних та галузевих норм до цілісної системи

державного регулювання, інтегрованої у правовий порядок ЄС. Перші передумови для формування охорони географічних назв виникли наприкінці XIX – на початку XX століття у відповідь на поширення фальсифікації традиційних продуктів харчування, передусім вин. У 1905 році було прийнято закон, спрямований на боротьбу з підробками харчових продуктів, який фактично визнав особливий статус продукції, пов'язаної з певною географічною місцевістю. Закон 1919 року (Law of 6 May 1919 relating to the Protection of Appellations of Origin) закріпив поняття «назви походження», а також створив перші правові механізми їх захисту, хоча на той час система залишалася фрагментарною та недостатньо ефективною. Цей закон ввів систему Appellation d'Origine Contrôlée (AOC). Зараз він інкорпорований у Кодекс інтелектуальної власності (Code de la propriété intellectuelle), зокрема статті L. 722-1 і далі [41].

Рішучий етап розвитку припав на 1935 рік, коли було створено Національний інститут походження та якості (INAO) [40] та впроваджено категорію Appellation d'Origine Contrôlée (AOC) – контрольованої назви походження. Саме цей інститут заклав фундамент сучасної моделі охорони географічних зазначень, що поєднує територіальну прив'язаність продукту, суворі технічні стандарти виробництва та систему державного нагляду. У подальші десятиліття, зокрема у 1940–1960-х роках, система AOC поширилася з виноробства на інші традиційні сектори харчової промисловості: виробництво сирів, м'ясної продукції, оливкової олії тощо. Це перетворило географічні зазначення на важливий економічний та культурний інструмент, спрямований на підтримку місцевих виробників і збереження національної гастрономічної спадщини.

Подальший розвиток французької моделі був тісно пов'язаний з європейською інтеграцією. У 1992 році набрали чинності перші регламенти ЄС [39], які створили систему PDO та PGI (на той час – відповідно AOP та IGP), чим започаткували поступовий перехід від національної до наднаціональної моделі регулювання. Франція адаптувала своє

законодавство до цих вимог, визнавши еквівалентність АОС та PDO, а також відкривши можливості для реєстрації продуктів із менш жорстким зв'язком з місцевістю у формі PGI. На цьому етапі французьке законодавство у сфері ГЗ було істотно переглянуте, а значна частина процедур – передана до компетенції ЄС.

У сучасний період охорона географічних зазначень у Франції здійснюється в межах комплексної нормативної бази, що включає як національні кодифіковані акти, так і положення права ЄС, які мають пряму дію. Центральним елементом національного законодавства є Кодекс сільського господарства та морського рибальства (*Code rural et de la pêche maritime*), що визначає порядок подання заявок, роль ІНАО, правила функціонування системи контролю та відповідальність за неправомірне використання захищених назв. Для регулювання АОС/АОР відносяться статті L. 641-5 – L. 641-10. Для регулювання IGP: статті L.641-11 – L.641-11-2 [42]. Кодекс споживача (*Consumer Code*) доповнює ці положення нормами про захист споживачів і боротьбу з недобросовісними комерційними практиками, пов'язаними з маркуванням продукції, наприклад, стаття L 115-1 [43]. Кодекс інтелектуальної власності встановлює загальні засади правової природи назв походження та їх співвідношення з товарними знаками, що є особливо важливим у сфері правозастосування [41].

Особливе місце у системі займає Національний інститут походження та якості, який продовжує виконувати координаційні, експертні та контрольні функції, зокрема здійснює аналіз специфікацій продуктів, нагляд за сертифікаційними органами та представляє Францію у відповідних європейських структурах. На сьогодні французька система географічних зазначень є повністю інтегрованою в європейську, у тому числі відповідно до нової регуляторної рамки, встановленої Регламентом ЄС 2024/1143.

Таким чином, еволюція охорони географічних зазначень у Франції пройшла шлях від локальних передумов та галузевих актів до створення однієї з найбільш розвинених і впливових систем у Європі. Французька

модель стала прикладом для інших держав та лягла в основу сучасної системи ЄС, зберігаючи при цьому власну специфіку, традиційні механізми контролю та високий рівень державного регулювання.

Італія посідає провідне місце серед європейських держав, у яких інститут географічних зазначень набув раннього та системного розвитку, істотно вплинувши на формування європейської моделі охорони PDO та PGI. Еволюція національного підходу ґрунтувалася на глибокій історичній традиції регіональної ідентичності продукції, особливо у сфері виноробства, сироваріння та виробництва оливкової олії. Перші нормативні підходи до захисту назв походження в Італії виникли ще у першій половині ХХ століття, коли держава почала впроваджувати механізми контролю за якістю вин, історично пов'язаних із конкретними територіями. Важливим етапом став Закон 1930-х років (Regio Decreto 30 ottobre 1930, n. 1604), що започаткував регулювання виноробної галузі та визнав значення територіального походження продукції. Однак справжній прорив у становленні правової системи захисту географічних зазначень відбувся із прийняттям Закону № 930/1963 (Legge 12 luglio 1963, n. 930), який уперше закріпив категорію Denominazione di Origine Controllata (DOC) і створив структурований механізм встановлення, охорони та контролю виробництва продуктів, тісно пов'язаних із певною місцевістю [44]. У подальшому розвиток системи привів до впровадження більш суворої категорії Denominazione di Origine Controllata e Garantita (DOCG), що стосувалася вин найвищої якості та вимагала не лише відповідності продукції встановленим стандартам, а й проходження додаткових незалежних перевірок.

Значні зміни відбулися після ухвалення європейських регламентів 1992 року, які заклали основи наднаціональної системи PDO та PGI. Італійське законодавство було адаптовано таким чином, щоб національні категорії DOC, DOCG та інші традиційні позначення співвідносилися з європейськими правовими режимами. Інтеграція у правовий порядок ЄС сприяла уніфікації процедур реєстрації, запровадженню єдиних технічних специфікацій та

гармонізації контролю за дотриманням стандартів. У цьому процесі Італія не лише пристосувалася до загальноєвропейських правил, а й суттєво вплинула на їх формування, оскільки національна система з багаторівневою структурою контролю та високими вимогами якості стала однією з моделей, на основі яких будувалося європейське наднаціональне регулювання.

У сучасний період охорона географічних зазначень в Італії здійснюється у межах комплексної нормативної бази, що поєднує норми права ЄС із положеннями національних актів. Основу становлять положення Кодексу сільського господарства (Testo Unico del vino 2016 р.) [45] та інші закони аграрної сфери, які визначають порядок затвердження специфікацій, функції органів контролю та роль Міністерства сільського господарства, продовольства і лісового господарства у системі нагляду. Значне значення мають також акти, що регулюють систему сертифікаційних консорціумів, які об'єднують виробників та здійснюють контроль за дотриманням стандартів, водночас виступаючи носіями колективних інтересів відповідних територій.

Національна система, що була однією з найбільш розвинених у Європі ще до виникнення наднаціональної структури охорони ГЗ, стала однією з передумов формування європейської моделі PDO та PGI. Сучасне італійське законодавство зберігає свою значущість, оскільки поєднує історичну спадкоємність із гармонізованими механізмами правового регулювання, забезпечуючи високий рівень захисту географічних зазначень на національному та європейському рівнях.

Розвиток системи охорони географічних зазначень в Іспанії – це еволюційний процес, що поєднує історичні традиції регіональної продукції, децентралізацію в державному устрої та адаптацію до європейського законодавчого поля. Іспанія завжди мала багату гастрономічну спадщину, в якій продукти, пов'язані з конкретною територією, мали виняткову репутацію. У середині ХХ століття, коли держава почала нормативно визнати «Denominaciones de Origen» (DO), встановлювалися географічні межі відповідних зон, стандарти виробництва та контролю – таким чином

формувався система, яка гарантувала споживачам справжнє походження і якість продукції. Зокрема у контексті формування основ іспанського законодавства у сфері охорони прав на географічні зазначення слід згадати Royal Decree 6 червня 1925 р. – королівський декрет, яким вперше офіційно створено Denominación de Origen для винного регіону Ріоха та «Wine Statute» – Статут виноградарства і вина 1932 р. (Decreto 8 вересня 1932) – документ, що офіційно закріпив статус винних Denominaciones de Origen на національному рівні [46, с. 9].

Справжнє законодавче формування системи ГЗ Іспанії відбувалося поступово. Коли Іспанія інтегрувалася до ЄС, виникла необхідність гармонізації національних моделей з європейськими стандартами. У відповідь на це було прийнято Ley 6/2015, de 12 de mayo, de Denominaciones de Origen e Indicaciones Geográficas Protegidas de ámbito territorial supraautonómico [47], яка встановлює правовий режим для DOP (Denominación de Origen Protegida) та IGP (Indicación Geográfica Protegida) на випадок, якщо їхня географічна зона охоплює більше однієї автономної спільноти. Цей закон встановлює процедуру визнання, умови маркування, механізми сертифікації, а також заборону реєстрації як торгових марок назв, що можуть спотворювати або експлуатувати захищене географічне зазначення.

Також слід згадати про Закон 24/2003 від 10 липня про виноград і вино (Ley 24/2003 de la Viña y el Vino) – це базовий закон виноробної галузі, що встановлює загальні засади якості вина, систему контролю та функціонування найменувань походження й географічних зазначень у секторі вина [48] та про Королівський декрет 1335/2011 від 3 жовтня (Real Decreto 1335/2011), що встановлює процедури для реєстрації PDO та PGI у сфері сільськогосподарських та харчових продуктів відповідно до права ЄС, а також регулює національну процедуру заперечень та сертифікації [49].

Ключовим елементом системи є Consejos Reguladores – регуляторні ради, які здійснюють управління та контроль за дотриманням технічних

специфікацій (pliegos de condiciones). У законі 6/2015 зазначено, що для кожної DOP чи IGP може бути створена така юридична особа, яку має затвердити Міністерство сільського господарства, харчування й навколишнього середовища. Закон також передбачає документовану систему автоконтролю виробників (самоверифікації) у всіх ланках виробничого процесу, а також державні офіційні перевірки перед комерціалізацією продукції, щоб гарантувати відповідність виробничим стандартам.

Іспанська модель охорони має також значний рівень децентралізації: багато позначень походження та географічних зазначень належать до компетенції автономних спільнот, які приймають свої регіональні нормативні акти і підтримують власні системи контролю. Це дозволяє враховувати локальні особливості виробництва й традицій, водночас гарантуючи стандарти відповідно до національного та європейського законодавства.

Сучасна система Іспанії – це результат багаторівневого правового підходу, який поєднує історичні традиції, автономні регіональні механізми та європейську гармонізацію. Завдяки цьому Іспанія має одну з найбільш розвинених систем ГЗ у Європі, що сприяє захисту репутації місцевої продукції, підтримці виробників та конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Розвиток правової охорони географічних зазначень у Португалії має глибоке історичне коріння, що сягає ще XVIII століття, коли було створено одну з перших у світі систем регулювання виноградних регіонів. Саме Португалія стала однією з перших країн, що зробили внесок у формуванні концепції контрольованих географічних зон: у 1756 році за наказом маркіза де Помбала було офіційно демарковано долину Дору для виробництва портвейну – фактично першу інституційну модель охорони походження продукту, що передувала сучасним європейським системам. Цей історичний досвід заклав підвалини для подальшого розвитку нормативної бази, яка поступово еволюціонувала від корпоративного контролю до сучасної системи державного регулювання й гармонізації з правом ЄС.

У ХХ столітті Португалія послідовно розширювала правові механізми захисту географічних найменувань та контрольованих найменувань походження, спираючись на існуючі галузеві структури виноробства (IVDP, IVDM тощо) та поступово запроваджуючи сучасні технічні підходи до контролю якості, специфікацій продуктів і сертифікації. Переломним моментом став вступ країни до Європейського Співтовариства у 1986 році, після чого почалося системне приведення національного законодавства у відповідність до норм ЄС.

Сучасне законодавство Португалії у сфері охорони географічних зазначень базується насамперед на Кодексі інтелектуальної власності (*Código da Propriedade Intelectual*) в якому містяться положення про «*denominações de origem*» та «*indicações geográficas*». У статтях передбачено реєстрацію, статус власності, демаркацію території, умови використання. Реєстрація ГЗ на національному рівні здійснюється на підставі заяв, з поданням традиційних або нормативних умов використання назви [50]. Наступним важливим актом слід виділити *Decreto-Lei* № 212/2004 (від 23 серпня 2004) – законодавчий декрет, який регулює «*Denominação de Origem*» (ПО) для вина. Саме цей декрет визначає режими захисту для винної продукції, подібні до PDO / PGI. Через цей декрет «*Denominação de Origem Controlada (DOC)*» – національна класифікація вин – отримує правове визначення та захист [51]. Та слід зазначити про *Decreto-Lei* № 143/2008 (від 25 липня 2008), у якому викладено чітке визначення «*denominação de origem*» та «*indicação geográfica*»: критерії, власність, процедуру реєстрації, демаркацію території, підстави для відмови в реєстрації тощо. Зокрема, частина про процес подачі заявки, умови, які має містити «*caderno de características*» (технічні специфікації), спосіб реєстрації.

Також описано, що реєстровані «*denominação de origem*» чи «*indicação geográfica*» мають необмежену тривалість дії (відсутність строку закінчення) [52]. Також значну роль у практичному застосуванні законодавства відіграють регіональні комісії виноробства, які забезпечують моніторинг

виробництва, сертифікацію та взаємодію виробників із державними інституціями.

Таким чином, Португалія пройшла тривалий шлях від ранньої історичної моделі регламентованих виноробних регіонів до сучасної комплексної системи охорони географічних зазначень, інтегрованої в європейський правовий простір. Сьогодні ця система поєднує глибокі традиції, усталені практики контролю якості та сучасні правові механізми, що забезпечують ефективний захист національних продуктів і сприяють зміцненню їхньої позиції на внутрішньому та міжнародному ринках.

Узагальнюючи національні моделі Франції, Італії, Іспанії та Португалії, можна стверджувати, що становлення та розвиток інституту географічних зазначень у Європі відбувався за схожою логікою, але з різними історичними темпами та інституційними акцентами. Усі чотири держави пройшли шлях від локальних, переважно виноробних практик захисту походження продукції до формування комплексних правових систем, що охоплюють широкий спектр агропродовольчих товарів і нерозривно пов'язані з концепцією територіальності.

Спільною рисою для всіх країн стало формування інституту географічних зазначень як реакції на потребу захистити місцеві традиції, забезпечити справедливу конкуренцію, зберегти культурну цінність регіональної продукції та гарантувати її якість споживачам. Водночас національні моделі не розвивалися ізольовано: вони створили підґрунтя для подальшої наднаціональної гармонізації. Європейська система PDO/PGI фактично була побудована «знизу догори» – через узагальнення найкращих практик держав, де історично виникли перші правові механізми охорони найменувань походження. Саме тому сучасне законодавство ЄС значною мірою успадкувало їх концептуальну структуру: територіальну прив'язаність, технічні специфікації, контрольні органи, колективний характер прав та обов'язковість дотримання традиційних виробничих практик.

Так, еволюція географічних зазначень у Франції, Італії, Іспанії та Португалії демонструє не лише становлення національних правових систем, а й поступову консолідацію європейського підходу до охорони регіональних продуктів, що став фундаментом для формування єдиної наднаціональної моделі, яка забезпечує як повагу до історичних традицій, так і сучасні інструменти правового захисту на внутрішньому та глобальному ринках.

2.2. Механізм охорони прав на географічні зазначення Європейського Союзу

ЄС сформував одну з найрозвиненіших у світі систем правової охорони географічних зазначень, що охоплює сільськогосподарську, виноробну та спиртову продукцію. Її становлення відображає стратегічний підхід ЄС до розвитку єдиного ринку продовольства та культурного різноманіття.

3 травня 2024 року набув чинності оновлений Регламент ЄС щодо географічних зазначень для аграрної продукції, вин та спиртних напоїв, офіційно опублікований 23 квітня 2024 року. Цей нормативний акт спрямований на посилення захисту аграрного сектору шляхом об'єднання процедур, що раніше регулювалися окремими документами, в єдину комплексну систему.

Ключові нововведення Регламенту включають посилення захисту географічних зазначень в цифровому середовищі через механізми географічного блокування; деталізацію умов використання географічних зазначень як інгредієнтів у складі перероблених продуктів; розширення прав виробничих об'єднань, включаючи можливість протидії недобросовісним маркетинговим практикам.

Очікується, що реформування спростить процедуру реєстрації географічних зазначень та підвищить її ефективність. Відомство з інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) відтепер виконує функції центрального органу з реєстрації та управління географічними зазначеннями, а також координує розвиток єдиної інформаційної системи GIview.

Регламент є складовою частиною комплексної політики ЄС, спрямованої на збереження аграрної ідентичності, підвищення довіри споживачів та стимулювання розвитку сільських територій через впровадження ефективних механізмів захисту географічних зазначень.

Регуляторна реформа ЄС у сфері географічних зазначень, формалізована прийняттям Regulation (EU) 2024/1143, позначилася як суттєвий історико-правовий рубіж у розвитку європейської системи захисту походження продукції. Цей нормативний акт скасував і замінив попередню комплексну регламентацію, що діяла на основі Regulation (EU) No 1151/2012, і був спрямований на уніфікацію підходів до захисту географічних зазначень для сільськогосподарських продуктів, вина та спиртних напоїв, а також на модернізацію процедур реєстрації й механізмів контролю в умовах цифрової економіки [53]. Політичний контекст реформування визначався прагненням поєднати традиційну мету інституту – захист репутації і походження продукції – із ширшими суспільними цілями Екологічного курсу ЄС та стратегії «Farm to Fork», де ГЗ розглядаються як інструмент сталого місцевого розвитку та збереження культурної спадщини.

Регламент 2024 року не є простою технічною правкою: він кодифікує підхід, який поєднує правові гарантії з функціональними інструментами управління. У нормативному тексті відображено декілька взаємопов'язаних завдань. По-перше, уніфікація правил для різних категорій продуктів мала на меті зменшити фрагментованість правового поля і надати державам-членам єдині орієнтири для імплементації національних процедур, що, в ідеалі, сприяє співставності рішень і підвищенню прогнозованості для заявників. По-друге, увага до цифрового середовища - до захисту назви в онлайні, включно з питаннями, що стосуються доменних імен і цифрового маркетингу - відображає прагнення законодавця закріпити механізми протидії новим формам порушень прав на ГЗ у мережі та забезпечити можливість оперативного реагування на так звані «цифрові» підробки.

Регламент відтворює класичні елементи захисту географічних зазначень – збереження понятійної тріади PDO / PGI / TSG – але одночасно надає увагу адміністративній практиці і доказовим процедурам: у тексті акта закріплено, що статус зареєстрованого найменування повинен бути фіксований у реєстрі географічних зазначень (Union register) і що публічні витяги з цього реєстру можуть слугувати офіційним доказом при вирішенні спірних питань. Регламент також передбачає делегування повноважень для технічного визначення формату таких витягів та для встановлення процедур їх публічного представлення, що означає: технічна реалізація функціонування реєстру і його онлайн-інтерфейсу залежить від подальших виконавчих актів Єврокомісії та відповідних організаційно-технічних рішень. Слід підкреслити, що політична і технічна реалізація цих норм залишає простір для практичних рішень на рівні інституцій, відповідальних за технічне адміністрування реєстраційних процедур і публікацію витягів.

З правової точки зору, скасування попереднього Регламенту і введення нового акта не змінює саму сутність інституту географічних зазначень як права, пов'язаного з походженням і репутацією продукту, але значно змінює адміністративну і операційну структуру захисту. Новий правовий режим робить акцент на забезпеченні доказовості статусу через публічні витяги з реєстру, на узгоджених правилах контролю та на можливості держав-членів застосовувати ефективні заходи захисту в умовах цифрового ринку. Практичні наслідки для держав і груп виробників полягають у необхідності адаптувати внутрішні процедури, посилити інституційну спроможність контролюючих органів і розвивати компетенції з комерційного захисту в цифровому середовищі.

Так, Regulation (EU) 2024/1143 закріплює уніфіковану, сучасну модель правового регулювання географічних зазначень в ЄС, яка прагне поєднати традиційну функцію захисту походження з новими завданнями: забезпеченням надійного офіційного реєстру і доказового механізму, інтеграцією в системи офіційних контролів, узгодженням адміністративних

процедур і врахуванням екологічних та цифрових викликів. Основна юридична відповідальність за імплементацію покладається на держави-члени і на самих учасників схем, водночас Комісія визнається центральним координатором подальшої технічної реалізації норм, що містяться у Регламенті.

Європейський правовий режим охорони географічних зазначень не обмежується лише положеннями Регламенту (ЄС) 2024/1143 Європейського парламенту та Ради від 11 квітня 2024 року, який установлює лише загальну систему захисту для сільськогосподарських продуктів, вина та спиртних напоїв. Цей акт є центральним елементом сучасної нормативної структури, однак функціонує в тісній взаємодії з низкою процедурних регламентів, що забезпечують комплексне правове регулювання інституту географічних зазначень у межах ЄС.

По-перше, важливе місце у цій системі займає Регламент (ЄС) № 1308/2013 Європейського парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року, яким встановлено спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції (Common Market Organisation Regulation) [54]. Хоча після набрання чинності Регламентом (ЄС) 2024/1143 окремі його положення, що стосувалися охорони винних назв походження та географічних зазначень, втратили силу, сам акт продовжує виконувати роль рамкового нормативного документа у сфері сільськогосподарського ринку.

По-друге, для сектору спиртних напоїв залишається чинним Регламент (ЄС) 2019/787 Європейського парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про визначення, опис, представлення, етикетування та захист географічних зазначень для спиртних напоїв. Цей акт деталізує специфічні правила для алкогольних продуктів, зберігаючи механізм реєстрації, ідентичний до системи PDO/PGI, однак адаптований до особливостей категорії. Регламент 2019/787 також установлює технічні критерії для складу, процесів дистиляції та маркування, а тому виконує доповнювальну функцію до загального Регламенту 2024/1143, забезпечуючи секторальну узгодженість [55].

По-третє, у сфері виноробної продукції зберігають чинність низка виконавчих і делегованих актів Європейської Комісії, ухвалених на підставі Регламенту (ЄС) 1308/2013, зокрема:

- Делегований Регламент (ЄС) 2019/33 від 17 жовтня 2018 року, який визначає правила реєстрації назв походження, географічних зазначень та традиційних термінів для вин [56],

- Виконавчий Регламент (ЄС) 2019/34 від тієї ж дати, що встановлює детальні процедурні положення щодо подання заяв, змін до специфікацій та заперечень у сфері виноробства [57].

Ці документи залишаються чинними у частині, яка не суперечить новому загальному регламенту, і фактично регулюють технічну сторону функціонування системи ГЗ у винному секторі.

По-четверте, слід відзначити і Регламент (ЄС) 2017/1001 про торговельний знак Європейського Союзу (European Union Trade Mark Regulation). Хоча його первинною метою є регулювання торговельних марок, у межах цього акту визначено важливий механізм співіснування між торговельними марками та географічними зазначеннями. Таким чином, система товарних знаків і географічних зазначень перебуває у функціональному взаємозв'язку, який забезпечує узгодженість правової охорони різних об'єктів інтелектуальної власності [58].

Таким чином, чинна нормативна система охорони географічних зазначень у ЄС являє собою багаторівневу структуру, де Регламент (ЄС) 2024/1143 виступає основним актом прямої дії, тоді як інші регламенти – 2019/787, 1308/2013, 2019/33, 2019/34, та делеговані акти 2024 року – забезпечують його функціональну деталізацію та секторальну конкретизацію. Разом вони формують узгоджену нормативну екосистему, що гарантує прозорість, якість і міжнародну сумісність системи географічних зазначень, яка справедливо вважається однією з найбільш розвинених у світі.

Згідно з аналізом Ю. Капіци, особливість захисту географічних зазначень в ЄС полягає у створенні правового механізму регіональної

охорони найменувань аграрної та харчової продукції. Ця система передбачає впровадження більш суворих критеріїв захисту порівняно з нормами міжнародних конвенцій та національними законодавствами більшості держав, що спрямоване на підвищення конкурентоспроможності європейських виробників продовольчих товарів [59, с. 82–83].

Проте, як вказують В. Криволапчук і С. Филь, ця модель створення регіонального механізму охорони географічних зазначень має своєю основою законодавство у галузі контролю якості та безпеки товарів, а не правові норми інтелектуальної власності [60, с. 55].

Система позначень походження продукції в ЄС є результатом тривалої еволюції правового регулювання, спрямованого на забезпечення зв'язку між якістю товару та його географічним походженням. Її основою стали три взаємопов'язані категорії - PDO (Protected Designation of Origin), PGI (Protected Geographical Indication) та TSG (Traditional Speciality Guaranteed), які разом формують структурований механізм захисту сільськогосподарської та харчової продукції, що має специфічні географічні або традиційні характеристики.

Європейський законодавець визначив ці категорії вперше у Регламенті Ради (ЄС) № 2081/92, який започаткував загальну схему для охорони географічних зазначень і позначень походження сільськогосподарських продуктів та харчових товарів. Згодом вона зазнала значного оновлення внаслідок прийняття Регламенту (ЄС) № 510/2006, а пізніше - Регламенту (ЄС) № 1151/2012 Європейського Парламенту та Ради «Про схеми якості для сільськогосподарських продуктів і харчових продуктів». Нині ці положення кодифіковано й модернізовано в Регламенті (ЄС) 2024/1143 від 11 квітня 2024 р., який установлює спільну правову рамку для географічних зазначень, включно з вином, міцними спиртними напоями та ароматизованими винами.

PDO (Protected Designation of Origin) - це захищені назви вин, харчових продуктів та сільгосппродукції, специфічні якості або характеристики яких

пов'язані з конкретним географічним середовищем, разом із його природними та людськими факторами [61].

Щоб продукт міг претендувати на захист за PDO, усі етапи виробництва, переробки та підготовки повинні відбуватися у визначеному регіоні. Це робить PDO географічними зазначеннями з найтіснішим зв'язком із місцем виробництва продукції. Наприклад, для вин це означає, що виноград має походити виключно з географічної зони, де виробляється вино, для сирів це означає, що продукт виготовляється з молока тварин, вирощених у тому самому географічному регіоні та для оливкової олії вона повинна бути повністю вироблена у конкретному регіоні з використанням оливкових сортів цієї ж території. Наприклад, оливкова олія «Καλαμάτα» (Kalamata) це продукт, який повністю виробляється в межах грецького регіону Каламата з використанням місцевих сортів оливок, таких як «Κορωνейκή», через що він відноситься до PDO. Серед інших відомих прикладів продуктів PDO - Feta, Queso Manchego, Champagne.

Відтворення позначки PDO на продукті є обов'язковим для харчових продуктів і сільгосппродукції та добровільним для винних продуктів, але фраза «Protected Designation of Origin» має бути вказана на етикетці.

PGI (Protected Geographical Indication) захищають назви продуктів, які мають певну якість, репутацію або характеристики, що істотно пов'язані з їх географічним походженням, і принаймні один з етапів виробництва, переробки або підготовки відбувається у визначеній географічній зоні. На відміну від PDO (Protected Designation of Origin), зв'язок із місцем походження є "слабшим", оскільки не всі етапи мають виконуватися у місці походження [61].

Наприклад, для вин достатньо, щоб 85% винограду походило з географічної зони, де виробляється вино. У випадку з "Choucroute d'Alsace", етапи переробки капусти в "choucroute" повинні відбуватися у французькому регіоні Ельзас, але сама капуста не обов'язково має бути вирощена в Ельзасі.

Традиційно PGI та PDO охоплювали вина, харчові та сільгосппродукти. Однак сфера захисту PGI тепер поширюється також на ремісничі та промислові вироби. Дата набуття чинності нової системи захисту для цього типу продуктів на рівні ЄС – 1 грудня 2025 року [61].

Відтворення позначки PGI на продукті є обов'язковим для харчових продуктів і сільгосппродукції, опціональним для винних продуктів, але фраза "protected geographical indication" має бути вказана на маркуванні та рекомендованим для ремісничих і промислових виробів.

Назви спиртних напоїв можуть бути зареєстровані як GI (Geographical Indications), якщо певна якість, репутація або інша характеристика напою істотно пов'язані з його географічним походженням. Хоча вони тісно пов'язані з певною географічною зоною, захист GI для спиртних напоїв вимагає лише, щоб один з етапів виробництва, переробки або підготовки відбувся в цій зоні, а сировина не обов'язково має походити з цієї конкретної території.

Наприклад, Irish Whiskey вариться, дистилюється та витримується відповідно до специфічного методу в Ірландії, але виробляється з сировини, яка походить з інших регіонів. Відтворення позначки GI на продукті є опціональним для всіх спиртних напоїв, які мають такий захист.

Traditional Speciality Guaranteed (TSG) надає захист для традиційних харчових продуктів та рецептів. На відміну від PDO та PGI, тут немає географічних обмежень – він акцентує увагу на традиційних аспектах, таких як методи виробництва, без прив'язки самого продукту до певного географічного регіону.

Продукт повинен виготовлятися традиційним методом або має бути вироблений з сировини чи інгредієнтів, що традиційно використовуються. Назва продукту має традиційно вживатися для позначення цього продукту або має ідентифікувати його традиційний характер. Поняття «традиційний» визначається як доведене історичне використання назви виробниками у

спільноті протягом періоду, що дозволяє передачу між поколіннями; цей період має становити щонайменше 30 років [61].

Наприклад, пиво Gueuze з Бельгії або Pizza Napoletana захищені як TSG. Відтворення позначки TSG на продукті є обов'язковим для всіх продуктів, захищених TSG. TSG регулюються тим самим регламентом, що й GI – Регламентом (ЄС) 2024/1143 [53].

Traditional Terms for Wines (TTW) - це специфічні терміни, що використовуються для класифікації вин, і можуть вживатися лише якщо відповідне вино вироблено з використанням конкретних методів. Хоча ці терміни не вказують на географічне походження продукту, вони надають споживачам відповідну інформацію, наприклад, про методи виробництва або витримки, колір, тип місцевості чи певну історичну подію, пов'язану з вином, що має захищене найменування за походженням або географічне зазначення. Деякі традиційні терміни використовуються для позначення того, що вино має PDO або GI.

Наприклад, термін "añejo" означає, що вино витримувалося загалом мінімум двадцять чотири місяці в дубовій бочці місткістю не більше 600 л або в пляшці. Термін "riserva" може використовуватися лише для вин, що пройшли період витримки щонайменше два роки для червоних вин, один рік для білих вин, один рік для ігристих вин, отриманих методом резервуарної ферментації, та три роки для ігристих вин, отриманих методом традиційної пляшної ферментації. Правила використання TTW регулюються Регламентом (ЄС) 1308/2013 [54].

Успішні кейси системи географічних зазначень у ЄС демонструють, як поєднання чіткої правової рамки, адекватного контролю якості та ефективного управління виробниками створює значну додану вартість і сильну конкурентну перевагу. Один з найвідоміших прикладів – Champagne (Франція). Відповідно до реєстру eAmbrosia, найменування «Champagne» має статус Protected Designation of Origin (PDO) і захищене на рівні ЄС [62]. Як зазначає стаття «A Champagne by Any Other Name», «в ЄС шампанське є

захищеним найменуванням за походженням для вин, вирощених у провінції Шампань у Франції, з дотриманням специфічних умов виробничих процесів, таких як віджимання винограду та практики ведення виноградників» [63]. У справі T-239/23 (рішення Генерального суду ЄС) виробникам було відмовлено в реєстрації торгової марки «NERO CHAMPAGNE», оскільки назва експлуатувала репутацію ГЗ «Champagne» і вводила в оману споживача щодо походження або асоціації з виноробним регіоном Шампань [64]. Цей приклад показує не лише юридичну силу режиму ГЗ у ЄС, але й управлінську активність консорціуму виробників (Comité Champagne) і здатність системи контролю відстоювати репутацію. Ключовим фактором тут є те, що всі етапи виробництва – від зазначеної географічної зони до методів виробництва – підлягають специфікації, і її недотримання веде до втрати права на назву.

Іншим вагомим прикладом у секторі сирів є Roquefort (Франція). Зареєстрована як PDO – виробництво з овечого молока породи Лангедок, визрівання в печерах Комталоз у регіоні Aveyron та контроль якості під керівництвом відповідного консорціуму [65]. Цей продукт демонструє, як високий рівень специфікації, контрольоване виробництво та історична ідентичність регіону можуть закріпити ГЗ як символ якості та преміум-позицію на ринку.

Серед інших успішних прикладів варто відзначити “Grana Padano”, “Feta”, “Scotch Whisky”, “Comté” та “Cognac” – кожен із них демонструє власну модель взаємодії між правовими нормами, історичними традиціями та ринковою капіталізацією. Так, “Feta”, після тривалих судових спорів, отримала статус PDO рішенням Суду ЄС у справі C-465/02 “Commission v. Germany” (2005), що стало прецедентом у захисті автентичних регіональних назв від їхньої “генералізації” у торгівлі [66]. Суд постановив, що “Feta” є традиційною грецькою назвою, нерозривно пов’язаною з географічним середовищем та культурою виробництва в регіонах Македонії, Епіру, Фессалії та Пелопоннесу. Це рішення мало значний вплив на подальшу

політику ЄС у сфері ГЗ, зокрема на зміцнення принципу “territorial embeddedness” (територіальної вкоріненості) продукту.

Аналізуючи статистику реєстрації географічних зазначень у країнах ЄС, можна констатувати значний розрив між окремими державами-членами. Беззаперечними лідерами є Італія (873 ГЗ), Франція (748 ГЗ) та Іспанія (359 ГЗ), що свідчить про розвинену культуру захисту регіональної продукції в цих країнах. Значну кількість зареєстрованих позначень мають також Греція (275), Португалія (191) та Німеччина (173). Для порівняння, у країнах Центральної та Східної Європи ці показники значно скромніші: Угорщина - 78 ГЗ, Румунія - 71 ГЗ, Чехія - 43 ГЗ, Польща - 36 ГЗ.

Статистика також засвідчує, що алкогольна продукція становить абсолютну більшість серед зареєстрованих географічних зазначень. Найчастіше під захистом перебувають вина, ароматизовані винні продукти та інші спиртні напої, що підтверджує традиційну зв'язність виноградарства та виноробства з конкретними терруарами в європейській культурі.

Аналітично можна виокремити такі фактори, що забезпечили успішність цих прикладів:

- Чітка територіальна та технологічна прив'язка: зона походження, метод виробництва, характерні умови – усе задокументовано у специфікації.
- Ефективна система контролю: виробники об'єднані в консорціум, зовнішній аудит, регулярні перевірки, санкції в разі неспівпадіння.
- Ефективне управління брендом: просування, маркетинг, захист назви на внутрішньому та зовнішньому ринку, використання логотипів і маркування.
- Правова охорона і готовність до судового захисту: приклад Champagne показує систему, коли назву захищають від некоректного використання навіть у випадках, коли продукт відповідає специфікації, але експлуатація репутації державилася недозволеною.
- Адаптація до нових викликів: як показує дослідження Marescotti et al., модифікації специфікацій у секторі фруктів-овочів часто були зумовлені

технологічними, ринковими чи сталими виробничими змінами, що свідчить про динамічність системи ГЗ [67, с. 3].

З огляду на ці приклади і аналітичні дані, можна зробити кілька висновків. По-перше, правовий режим ГЗ у ЄС – лише початковий крок; ключовими є композиція правового захисту, управління та контролю. Без ефективної системи зовнішнього контролю і маркетингової підтримки сама реєстрація не гарантує успіху. По-друге, роль виробників як об'єднань, консорціумів і активного маркетингового суб'єкта є незамінною: саме вони часто визначають, як назва буде просуватись і підтримуватись у свідомості споживача. По-третє, судова практика й міжнародна охорона – важливі для забезпечення довготривалості ефекту ГЗ: назви, що отримали міжнародне визнання і активний захист, отримують кращі результати на експортних ринках. Нарешті, система має бути динамічною, здатною реагувати на зміни технологій, ринків і еко-соціального контексту.

Інституційна модель функціонування системи географічних зазначень у ЄС формується на основі комплексного підходу, що поєднує наднаціональні та національні елементи управління, а також механізми взаємодії між органами влади, професійними об'єднаннями виробників і споживачами. Вона покликана забезпечити ефективну реалізацію правової охорони позначень, що відображають географічне походження та особливі якості продукції, створеної у певних регіонах. Система управління географічними зазначеннями ЄС характеризується багаторівневою структурою, де ключові компетенції розподілено між Європейською Комісією, державами-членами та уповноваженими виробничими організаціями, а також підтримується інституційно інтегрованими механізмами моніторингу та контролю.

Європейська Комісія як ключовий виконавчий орган ЄС відіграє центральну та багатогранну роль у формуванні, адмініструванні та розвитку системи захисту географічних зазначень. Її функції охоплюють весь життєвий цикл ГЗ – від законодавчого забезпечення до оперативного управління та міжнародного захисту.

Центральне місце займає її Генеральний директорат з питань сільського господарства та розвитку сільських територій (DG AGRI), який забезпечує адміністративне функціонування системи ГЗ. Місія DG AGRI полягає у підтримці та просуванні заснованого на знаннях і доказаних даних зеленого та цифрового переходу до сталого, конкурентоспроможного та стійкого сільського господарства ЄС, сільських територій і продовольчих систем [68].

Для досягнення цієї мети він розробляє, впроваджує, моніторить та оцінює Загальну сільськогосподарську політику (Common Agricultural Policy - CAP), щоб її конкретні економічні, екологічні та соціальні цілі, що базуються на цілях Договору, зокрема щодо гарантування продовольчої безпеки у будь-який час, досягалися спільно. Саме цей директорат розглядає заявки на реєстрацію позначень, проводить правову експертизу відповідності заявленої назви критеріям та ухвалює остаточні рішення про внесення назв до офіційних реєстрів [69].

Також слід згадати про Генеральний директорат з питань фінансової стабільності, фінансових послуг та союзу капіталів (DG FISMA), який відповідає за загальні питання інтелектуальної власності. Особливої уваги заслуговує роль Генерального директорату з питань податків та митного союзу (DG TAXUD), який забезпечує практичний захист ГЗ на зовнішніх кордонах ЄС, надаючи митним органам правові підстави для вилучення контрафактної продукції.

Міжнародний вимір діяльності Європейської Комісії має стратегічне значення. Вона представляє інтереси виробників з ЄС на глобальній арені, активно працюючи над включенням розділів про взаємний захист географічних зазначень у двосторонні та регіональні торговельні угоди. Ця діяльність спрямована на створення правових умов для захисту європейських ГЗ у третіх країнах та, відповідно, на визнання іноземних ГЗ в ЄС, що сприяє диверсифікації ринку та забезпечує дотримання прав інтелектуальної власності поза юрисдикцією Союзу. Таким чином, Європейська Комісія

виступає не лише як регулятор, але і як ключовий суб'єкт, що забезпечує адаптацію системи захисту ГЗ до сучасних викликів глобалізації, одночасно відповідаючи за внутрішню координацію між національними органами влади держав-членів та забезпечуючи цілісність і ефективність усієї системи в інтересах сталого розвитку регіонів ЄС.

Для реєстрації назви продукту виробники або групи виробників з ЄС повинні встановити специфікацію для свого продукту та зв'язок із географічною територією, якщо це застосовно. Заявка надсилається до національних органів для розгляду, а потім передається до Європейської Комісії, яка буде розглядати запит. Для реєстрації продуктів з країн, що не є членами ЄС, виробники надсилають свої заявки безпосередньо або через свої національні органи до Європейської Комісії. Комісія перевіряє, чи містить заявка необхідну інформацію та чи відповідає вона відповідному законодавству. Розгляд заявки Комісією не повинен перевищувати 6 місяців з дати отримання заявки [70].

Окрім Комісії, важливу роль відіграє Європейське відомство з інтелектуальної власності (EUIPO), яке після реформування 2024 року отримало нові завдання у сфері цифровізації процедур.

Однією з найважливіших функцій EUIPO є оперативне управління процесом реєстрації ГЗ. Це включає адміністративний супровід заявок, проведення експертизи на відповідність вимогам законодавства та забезпечення прозорості та ефективності всієї процедури. Делегування цих повноважень EUIPO сприяє уніфікації підходу та скороченню бюрократичних бар'єрів для заявників з різних держав-членів. Крім того, EUIPO відповідає за розвиток та підтримку ключової інформаційної системи – бази даних GView [71]. Ця база даних є основним публічним інструментом, який надає комплексну інформацію про всі географічні зазначення, що захищені в ЄС, забезпечуючи прозорість системи та доступність даних для виробників, споживачів, контролюючих органів та міжнародних партнерів.

Також EUIPO здійснює значну аналітичну, навчальну та інформаційну діяльність. Відомство проводить аналіз тенденцій у сфері ГЗ, надає експертну підтримку та організовує заходи з підвищення обізнаності, сприяючи кращому розумінню та ефективному використанню системи ГЗ усіма зацікавленими сторонами. Важливою складовою його мандату є міжнародне співробітництво, в рамках якого EUIPO сприяє розширенню захисту європейських ГЗ у третіх країнах та співпрацює з іншими юрисдикціями щодо взаємного визнання та захисту прав.

Європейський парламент і Рада ЄС відіграють роль нормативних засновників системи, ухвалюючи регламенти, які встановлюють єдині стандарти охорони ГЗ. Найважливішими актами є Регламент (ЄС) № 1151/2012 «Про системи якості сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» та його заміна – Регламент (ЄС) 2024/1143 від 11 квітня 2024 року, який кодифікує та модернізує положення попередніх актів.

Крім виконавчих та законодавчих інституцій, значну роль у системі географічних зазначень ЄС відіграють судові та дорадчі органи, що забезпечують правозастосування та тлумачення законодавства. Court of Justice of the European Union (CJEU) виконує функцію остаточного тлумачення норм щодо географічних зазначень, забезпечує гармонізацію правозастосування в усіх державах-членах та вирішує суперечки між державами, виробниками та комерційними суб'єктами. Суд розглядає справи, пов'язані з порушенням прав на ГЗ, конфліктами між торговими марками та географічними найменуваннями, а також визначає критерії допустимого використання назв у комерційних цілях.

Його юрисдикція у цій сфері є наслідком загальної компетенції щодо забезпечення єдиного тлумачення та застосування права ЄС. Функція Суду не обмежується лише пасивним розглядом спорів; він є активним учасником правотворчості, оскільки саме через його рішення абстрактні норми регламентів набувають конкретного змісту та практичного втілення. Перш за все, Суд виступає гарантом єдності правового поля. У системі, що об'єднує

27 держав-членів з різними правовими традиціями та підходами до інтелектуальної власності, ризик розбіжностей у тлумаченні європейських нормативних актів є значним. Шляхом винесення попередніх рішень на записи національних судів Суд ЄС забезпечує, щоб поняття "громадської доброчесності" або "знецінення репутації" усюди тлумачилися однаково, що є запорукою справедливої конкуренції та передбачуваності права для виробників по всьому Союзу.

Крім того, Суд Європейського Союзу є останньою інстанцією у розгляді складних адміністративних спорів, що виникають на етапі реєстрації або скасування географічного зазначення. Юридично зацікавлені сторони, включаючи держави-члени, окремих виробників або цілі асоціації, мають право оскаржити в Суді рішення Європейської Комісії про реєстрацію нової ГЗ або про відмову у такій реєстрації. У рамках цієї юрисдикції Суд ретельно перевіряє дотримання процедурних норм, правильність оцінки доказів та відповідність виведеного рішення критеріям, встановленим у Регламенті (ЄС) 2024/1143. Ця функція судового нагляду за діяльністю виконавчої влади є ключовим елементом правової держави, що запобігає свавіллю та забезпечує захист прав як власників ГЗ, так і третіх осіб, чий інтереси можуть бути порушені.

Найважливішим аспектом впливу Суду є формування прецедентного права у сфері географічних зазначень. Хоча право ЄС формально не визнає доктрини *stare decisis* у її англосаксонському розумінні, на практиці рішення Суду ЄС мають нормотворчий характер. Вони не лише вирішують конкретний спір, але й створюють обов'язкові для всіх правозастосовних органів критерії та підходи. Наприклад, саме через прецедентні рішення було розмежовано ГЗ та товарні знаки, визначено умови співіснування цих об'єктів інтелектуальної власності та встановлено межі правомірного використання географічних назв. Таким чином, Суд ЄС не лише застосовує існуюче право, але й активно розвиває його, заповнюючи законодавчі прогалини та адаптуючи загальні принципи до нових викликів, таких як

глобалізація торгівлі та цифровізація економіки. Через свою діяльність Суд ЄС забезпечує динамічний розвиток системи ГЗ, поєднуючи стабільність регулювання з гнучкістю, необхідною для реагування на сучасні реалії.

Незважаючи на посилення наднаціональної складової, інституційна структура неможлива без активного участі держав-членів. Національні компетентні органи виконують критично важливі функції на місцевому рівні. Наприклад, у Франції контроль здійснює вже зазначений раніше Institut National de l'Origine et de la Qualité (INAO) [40], в Італії – Міністерство політики сільського господарства [72] та відповідні регіональні органи. Вони є першою інстанцією для подання заявок на реєстрацію ГЗ, проводячи їхню попередню перевірку на відповідність національним та євроінтеграційним вимогам. Після реєстрації саме національні органи несуть відповідальність за державний нагляд і контроль за дотриманням виробниками затверджених специфікацій продукції. Крім того, вони забезпечують правовий захист зареєстрованих назв на своїй території, розслідуючи порушення та вживаючи заходів щодо їх припинення. Такий механізм дозволяє зберігати баланс між централізованим управлінням і національною автономією, створюючи ефективну модель спільного управління. У цьому сенсі система ГЗ функціонує як правовий механізм багаторівневого врядування, який інтегрує інтереси локальних громад і наднаціональних інституцій. Національні органи виконують функцію так званих «перших охоронців системи» – вони перевіряють досье заявок перед тим, як його буде передано до Європейської Комісії, а також відповідають за забезпечення дотримання вимог уже зареєстрованими виробниками.

Система управління базується на принципі субсидіарності, що дозволяє адаптувати механізми контролю до особливостей кожної держави-члена, зберігаючи при цьому уніфіковану нормативну рамку. У багатьох країнах функції компетентного органу виконують міністерства сільського господарства або економіки, які акредитують незалежні органи сертифікації.

Останні здійснюють перевірку продукції на відповідність специфікації – як під час первинної реєстрації, так і періодично після неї.

У контексті значення національних органів у охороні прав на географічні зазначення, вважаємо за необхідне проаналізувати конкретні приклади таких органів. Так, Ispettorato Centrale della tutela della Qualità e Repressione Frodi dei prodotti agroalimentari (ICQRF) – це спеціалізований орган Міністерства сільського господарства, продовольства та лісового господарства Італії. Він відповідає за контроль якості, автентичності та безпеки сільськогосподарської продукції та вина, а також захищає найменування за походженням і географічні зазначення на національному та міжнародному рівнях [73].

Історія установи сягає першої половини XX століття, коли в Італії вжили заходів щодо систематичної боротьби з фальсифікацією продуктів харчування та вина. Сучасна структура ICQRF сформувалася внаслідок адміністративних реформ кінця XX – початку XXI століття, спрямованих на посилення контролю якості та гармонізацію національного законодавства з нормами ЄС.

До ключових завдань ICQRF належать:

- Контроль за дотриманням правил виробництва продуктів із захищеними найменуваннями за походженням (DOP), географічними зазначеннями (IGP) та винами із захищеними найменуваннями (DOC/DOCG);
- Запобігання та виявлення фальсифікації харчових продуктів і напоїв;
- Інспекції на всіх етапах виробничо-збутового ланцюжка – від виноградарства до експорту готової продукції;
- Співпраця з Європейською комісією, Європейським управлінням з боротьби з шахрайством (OLAF) та міжнародними організаціями для протидії контрафакту;
- Захист італійських брендів та позначень на світовому ринку;
- Інформаційно-просвітницька діяльність щодо якості та автентичності продукції.

ICQRF має розгалужену мережу територіальних офісів і лабораторій по всій Італії. У його роботі беруть участь інспектори, експерти з якості, юристи та аналітики. Така структура дозволяє забезпечувати оперативний контроль як у традиційних виноградарських регіонах (П'ємонт, Тоскана, Венето тощо), так і на рівні національної торгівлі та експорту.

ICQRF є ключовою ланкою італійської системи захисту якості. Його діяльність гарантує споживачам автентичність і високі стандарти продукції, сприяє збереженню авторитету італійського винарства та гастрономії, а також забезпечує конкурентоспроможність італійських товарів на міжнародних ринках.

Важливою ланкою в інституційній структурі є групи виробників (*consortia*) – професійні об'єднання, які представляють інтереси осіб, що виробляють продукцію з ГЗ, і мають право ініціювати подання заяви, контролювати дотримання специфікацій і просувати продукцію на внутрішньому ринку ЄС. Оновлений Регламент 2024 року суттєво розширює їхні повноваження, надаючи їм право впроваджувати в специфікації обов'язкові вимоги щодо сталого розвитку, активно боротися зі знецінювальними маркетинговими практиками та керувати розвитком своїх активів у ланцюгу створення вартості. У цьому контексті система ГЗ у ЄС має ознаки корпоративного саморегулювання, коли держава делегує частину управлінських функцій самим учасникам ринку, забезпечуючи при цьому правовий контроль.

Що стосується механізмів управління, то центральним елементом є багатоетапна процедура реєстрації, яка зазнала спрощення в новому Регламенті. Вона починається з подання заявки через національний компетентний орган, який проводить її первинну перевірку. Після цього заявка надходить до EUIPO для європейської експертизи, публікації та надання можливості подачі зауважень зацікавленими сторонами. За відсутності поважних заперечень Європейська Комісія приймає остаточне рішення про реєстрацію. Ефективність системи забезпечується не лише

реєстрацією, але й потужними механізмами контролю та захисту. Вони включають системи державного та приватного контролю якості, митний захист на зовнішніх кордонах, а також нові інструменти боротьби з порушеннями в цифровому середовищі, зокрема механізми географічного блокування веб-сайтів, що порушують права на ГЗ. Міжнародний вимір управління реалізується через включення розділів про взаємний захист ГЗ у двосторонні та регіональні торговельні угоди, як-от Угода про асоціацію між Україною та ЄС, що створює правову основу для захисту українських продуктів на єдиному ринку.

Форма єдиного документа для реєстрації сільськогосподарського продукту та спиртних напоїв як захищеного найменування за походженням (PDO) та захищеного географічного зазначення (PGI) доступна у додатках до Регламенту (ЄС) 2025/26 [74].

З метою забезпечення прозорості Європейська Комісія створила цифрову платформу eAmbrosia – EU register of geographical indications, яка об'єднує інформацію про всі зареєстровані назви в аграрній, винній і спиртовій сферах [75]. Ця система, на відміну від попереднього GIview, має офіційний статус єдиного реєстру ЄС. Завдяки інтеграції з митними та ринковими базами даних вона дає змогу забезпечити прозорість інформації про захищені назви, контролювати географічне походження товарів і попереджати неправомірне використання ГЗ на внутрішньому ринку.

Перелік зареєстрованих географічних зазначень, що охороняються в ЄС, є загальнодоступним через наступні цифрові інструменти:

eAmbrosia: Офіційний реєстр назв сільськогосподарської продукції, вина та спиртних напоїв, які зареєстровані та захищені на території ЄС. Адмініструється Європейською Комісією.

Він надає безпосередній доступ до всіх зареєстрованих географічних зазначень, включаючи інструменти правового захисту та єдиний документ, ключові дати та посилання на заявки та публікації до реєстрації ГЗ та посилання на публікації щодо змін у специфікаціях продуктів.

GIview: Комплексна база даних, що містить офіційні реєстраційні дані для ГЗ, зареєстрованих безпосередньо в ЄС, ГЗ з третіх країн, захищених на рівні ЄС через двосторонні та багатосторонні угоди, усіх ГЗ ЄС, захищених за кордоном через такі угоди. Адмініструється EUIPO. Вона надає розширені дані, які добровольно надають правовласники (контактні дані груп виробників і контрольних органів, карти, фотографії продукту тощо) та легкий доступ до IP Enforcement Portal (IPEP).

Відносини між інституціями ЄС і державами-членами у сфері ГЗ характеризуються принципом розподіленої відповідальності. Комісія встановлює загальні нормативні рамки, тоді як держави забезпечують практичну реалізацію. Така модель забезпечує динамічну рівновагу між уніфікацією стандартів і врахуванням національних особливостей агропродовольчої політики. Її ефективність проявляється у високому рівні довіри споживачів до продукції з маркуванням PDO і PGI, а також у стабільному зростанні кількості зареєстрованих назв.

У подальшій еволюції системи ГЗ спостерігається тенденція до посилення координаційної ролі Європейської Комісії, що зумовлено необхідністю уніфікації підходів до контролю та цифровізації управління. Зокрема, створення інтегрованих електронних платформ для обміну даними між національними адміністраціями, сертифікаційними органами та Комісією спрямоване на забезпечення прозорості, скорочення строків розгляду заявок та підвищення ефективності моніторингу. Цей процес, відповідно до цілей Європейської зеленої угоди та стратегії «Farm to Fork», має сприяти не лише економічному, а й екологічному сталому розвитку аграрних регіонів Європи.

Таким чином, система інституцій ЄС у сфері географічних зазначень включає: 1) виконавчі органи, які формують політику та адмініструють реєстри; 2) законодавчі інституції, які затверджують нормативну базу; 3) судові та дорадчі органи, що тлумачать і застосовують правила; 4) національні органи та асоціації виробників, які реалізують захист на

практиці; 5) підтримуючі організації та реєстри, що забезпечують контроль, навчання та прозорість. Синергетична взаємодія цих інституцій забезпечує ефективний, цілісний та стабільний захист географічних зазначень у межах ЄС.

РОЗДІЛ 3. НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ПРАВ НА ГЕОГРАФІЧНІ ЗАЗНАЧЕННЯ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Становлення механізму охорони прав на географічні зазначення в Україні

На відміну від більшості європейських держав, де становлення інституту охорони географічних зазначень історично формувалося за моделлю «знизу догори» – через тривалу еволюцію локальних практик, галузевих традицій та поступове нормативне закріплення національного рівня, – українська система розвивається за принципово іншим підходом. Для України характерна модель «згори донизу», у межах якої правове регулювання географічних зазначень з самого початку орієнтується на зовнішні стандарти, насамперед на норми наднаціонального права ЄС.

В українському правопорядку відсутня глибинна історична традиція публічного контролю за походженням та якістю продукції, подібна до французьких АОС, італійських DOC/DOCG або португальських демаркованих виноробних регіонів. Інститут географічних зазначень не є результатом тривалого розвитку галузевих практик чи усталених механізмів корпоративного самоврядування виробників. Навпаки, він формується як нормативна конструкція, імпортована з європейського правового простору у зв'язку з політичним та економічним курсом України на інтеграцію до ЄС.

Така модель є наслідком відносно пізнього інституціонального оформлення інституту географічних зазначень у національній системі права, а також цілеспрямованої євроінтеграційної політики держави. Українське законодавство у цій сфері базується передусім на імплементації норм ЄС, що передбачено як міжнародними зобов'язаннями України, так і внутрішніми стратегіями гармонізації права. Саме наднаціональні стандарти, закріплені у праві ЄС, стають основою для розроблення та оновлення національних

положень, зумовлюючи орієнтацію на уніфіковані підходи до визначення, реєстрації, використання та захисту географічних зазначень.

Так, правове регулювання географічних зазначень в Україні формувалося під впливом міжнародних тенденцій охорони прав інтелектуальної власності, водночас враховуючи особливості національної системи господарювання, традицій виробництва та історико-культурної спадщини.

Зокрема 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в ЄС і отримала статус кандидата, що зобов'язує гармонізувати національне законодавство з *acquis communautaire* (правовою спадщиною ЄС), й, відповідно, законодавство, що стосується сфери охорони прав на географічні зазначення. Проте слід зазначити, що історія наближення українського законодавства до законодавства ЄС була розпочата раніше за 2022 рік.

Процес адаптації українського законодавства щодо географічних зазначень до правових норм ЄС є складною багаторівневою задачею, що включає внесення змін у національні нормативно-правові акти, узгодження процедур реєстрації, контролю і захисту, а також активну інтеграцію України до спільного правового простору ЄС.

У структурі Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС), що була чинною з 1 березня 1998 року до 1 вересня 2017 року, містився окремий Розділ VI «Конкуренція, захист інтелектуальної, промислової і комерційної власності та співробітництво в сфері законодавства». Питання інтелектуальної власності також знаходили своє врегулювання в окремих положеннях інших розділів цієї Угоди.

Важливо зазначити, що УПС регулювала не лише прикладні аспекти, але й окреслювала доктринальні засади. Зокрема, у спільній декларації стосовно статті 50 сторони домовилися, що термін англійською мовою "intellectual, industrial and commercial property" має офіційний переклад українською мовою як "інтелектуальна власність" [76].

Відповідно до Стратегії інтелектуальної власності до ЄС, затвердженої Указом Президента України (чинної з 11 червня 1998 року по 7 липня 2015 року), передбачався комплексний підхід до гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС. У рамках поступової адаптації української правової системи до європейських стандартів ключове значення надавалося модернізації законодавства у сфері інтелектуальної власності [77].

Програма інтеграції України до Європейського Союзу, затверджена Указом Президента України (чинна з 14 вересня 2000 року по 7 липня 2015 року), визначала систему інтеграційних пріоритетів на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу. Документ містив конкретні організаційні заходи з реформування різних галузей суспільних відносин та встановлював ключові напрями гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Зокрема, у розділі 6.1.3. «Захист прав інтелектуальної власності» передбачалося проведення всебічного огляду та модернізації українського законодавства у сфері інтелектуальної власності [78].

У 2004 році Верховна Рада України законодавчо затвердила Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС, яка зберігає свою чинність і на сьогодні. Додаток до цієї Програми містить систематизований перелік актів національного законодавства та положень *acquis* ЄС у пріоритетних сферах гармонізації права. Значний обсяг зазначеного переліку припадає на нормативно-правові акти у галузі охорони прав інтелектуальної власності (розділ 5). Крім того, Програма містить рекомендації щодо вдосконалення захисту прав інтелектуальної власності, зокрема, шляхом створення ефективних механізмів захисту прав та оптимізації процесуальних процедур [79].

У 2005 році Кабінет Міністрів України та Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС схвалили План дій «Україна – ЄС», який містив окремий розділ «Права інтелектуальної та промислової власності». Відповідно до цього документа, забезпечення охорони прав

інтелектуальної та промислової власності на рівні стандартів ЄС було визначено одним з пріоритетних напрямів реформування в Україні [80].

Підготовчий процес до укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС став потужним каталізатором для оновлення національного законодавства у галузі інтелектуальної власності, зокрема щодо правового режиму географічних зазначень. Відповідно до положень Угоди про асоціацію, що передбачає створення Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, одним із ключових умов доступу українських товарів на ринок ЄС є гармонізація законодавства України з правом ЄС у сферах, пов'язаних із торгівлею, включаючи охорону прав на географічні зазначення. У рамках виконання цих зобов'язань Україна взяла на себе обов'язок припинити використання низки географічних зазначень, що належать виробникам з країн ЄС. Відповідний перелік закріплено у Додатках XXII-С та XXII-D до Угоди про асоціацію [81, с. 70].

Питання правової охорони географічних зазначень детально врегульовано у підрозділі 3 частини 2 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (статті 201-211). Відповідно до статті 201 визначено сферу застосування цієї частини угоди. Статті 202-204 містять визначення географічних зазначень, встановлюють обсяг їх правової охорони, містять перелік конкретних географічних позначень, що підлягають захисту, а також регулюють захист омонімічних назв. Стаття 205 присвячена механізмам реалізації прав на використання цих об'єктів інтелектуальної власності. У статті 206 визначено співвідношення географічних зазначень з іншими об'єктами інтелектуальної власності. Стаття 207 встановлює положення щодо захисту прав інтелектуальної власності, а стаття 208 регулює тимчасові заходи охорони географічних зазначень. Статті 209-210 окреслюють загальні принципи співробітництва сторін, тоді як стаття 211 визначає умови створення спеціалізованого підкомітету з питань географічних зазначень.

Звертаємо увагу на окремі норми Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Згідно з частинами 3 та 4 статті 204 документа, омонімічні географічні

зазначення можуть отримати правовий захист за умови їх добросовісного використання з урахуванням місцевих традицій та мінімізації ризиків введення споживачів в оману.

Як зазначають дослідники Г. Андрощук та А. Афан, ця норма ініціювала наукову дискусію щодо правомірності використання в Україні кирилических варіантів найменувань продуктів, які хоча й пов'язані з конкретними географічними регіонами, але в українському контексті часто сприймаються як загальновидові поняття - зокрема, таких назв як "шампанське" та "коньяк". [82, 50].

Відповідно до положень статей 201 – 211 Угоди про асоціацію та Додатків ХХІА, В, С, D Україна зобов'язалася охороняти понад 3 тисяч географічних зазначень, які походять з території ЄС. Географічним зазначенням присвячено чотири додатки до глави 9 Угоди, а саме: Додаток ХХІІ-А до Глави 9 – Географічні зазначення – Законодавство Сторін та елементи реєстрації і контролю; Додаток ХХІІВ до Глави 9 – Географічні зазначення – Критерії, що повинні бути включені до процедури заперечення; Додаток ХХІІ-С до Глави 9 – Географічні зазначення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, згадані у статті 202(3) УА; Додаток ХХІІ-D до Глави 9 – Географічні зазначення вин, ароматизованих вин та алкогольних напоїв, згадані у статтях 202(3) і 202(4) УА. ЄС, у свою чергу, також бере на себе зобов'язання по дотриманню географічних зазначень України. У Додатку до Угоди про асоціацію таких тільки два: Сонячна Долина і Новий Світ.

Відповідно до положень Угоди про асоціацію географічні зазначення охороняються від:

- 1) будь-якого прямого чи опосередкованого комерційного використання назви, що охороняється, для подібних продуктів, які не відповідають специфікації продукту під назвою, що охороняється, або коли таке використання зловживає репутацією географічного зазначення;

2) будь-якого неправомірного використання, імітування або втілення, навіть якщо зазначається справжнє походження продукту або якщо назва, що охороняється, перекладається, викладається у транскрипції або транслітерації чи супроводжується таким виразом, як «стиль», «тип», «спосіб», «який вироблений у», «імітація», «смак», «подібний» тощо;

3) будь-якого іншого хибного або оманливого зазначення щодо джерела, походження, характеру або суттєвих якостей продукту на внутрішньому або зовнішньому упакуванні, рекламних матеріалах або документах, які стосуються відповідного продукту, а також упакування продукту в тару, яка може викликати хибне уявлення щодо його походження;

4) будь-якого іншого застосування, яке може ввести в оману споживача щодо дійсного походження продукту.

Істотне значення має також положення Угоди про асоціацію про неможливість набуття географічними зазначеннями, що охороняються, статусу родових.

Відповідно до статті 207 Угоди про асоціацію сторони забезпечують охорону географічних зазначень шляхом відповідних заходів, що вживаються їхніми органами державної влади, зокрема на митному кордоні. Так, Митним кодексом України (розділ XIV) передбачена процедура сприяння захисту прав інтелектуальної власності, яка відповідає стандартам ЄС, СОТ та Всесвітньої митної організації. Для сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України ДФС відповідно до своїх функцій забезпечує ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності (в тому числі і географічних зазначень) на підставі заяв правовласників (статті 1, 398 Митного кодексу України). Порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 № 648 (далі – Порядок), у додатку до якого наведено форму заяви про сприяння захисту майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності. Згідно з Порядком заява про

сприяння захисту майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності подається до ДФС безкоштовно.

Відповідно до частини 3 статті 208 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, для поступового припинення неправомірного використання найбільш поширених в Україні захищених географічних зазначень встановлено десятирічний перехідний період. Протягом цього строку дозволяється використовувати такі географічні зазначення для позначення та маркетингової презентації аналогічних продуктів вітчизняного походження, зокрема: Champagne, Cognac, Madera, Porto, Jerez, Calvados, Grappa, AnisPortugues, Armagnac, Marsala, Malaga та Tokaj.

Паралельно, частиною 4 статті 208 Угоди визначено семирічний перехідний період для українських географічних зазначень, що стосуються таких найменувань як Parmigiano Reggiano, Roquefort та Feta [83].

Таким чином, протягом зазначених перехідних періодів українські товаровиробники, що мають намір постачати свою продукцію на ринок ЄС, повинні провести повний ребрендинг та зміну номенклатурних назв своїх товарів. Це необхідно для запобігання порушення прав європейських виробників, чиї географічні зазначення підлягають правовій охороні на території ЄС. Дане положення є важливим елементом гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері інтелектуальної власності.

Проте необхідно зазначити, що теоретично існує можливість ситуації, коли географічне зазначення може використовуватися для позначення товарів до 01.01.2026 р., проте не має можливості для реєстрації в Україні як знак для товарів і послуг після 01.01.2016 р.

Набрання чинності Угодою про асоціацію започаткувало розробку Кабінетом Міністрів України Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, що був затверджений Постановою від 25 жовтня 2017 року № 1106. Зазначений План включає 1943 пунктів, з яких 7 спеціально передбачають організаційно-правові заходи, спрямовані на гармонізацію

національного законодавства у сфері географічних зазначень з правом ЄС та створення державного реєстру географічних зазначень [84].

На підставі зазначеного Плану заходів на початку 2018 року Кабінет Міністрів України у співпраці з Верховною Радою України розробили та затвердили «Дорожню карту законодавчого забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами- членами, з іншої сторони на 2018–2019 роки». Цей документ включав 57 законопроектів, що перебували на різних етапах розгляду в парламентських комітетах. Серед ключових завдань у Дорожній карті було виокремлено необхідність розроблення нового спеціалізованого закону про географічні зазначення [85].

На момент затвердження Дорожньої карти правова охорона географічних зазначень в Україні здійснювалася відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 року. Реалізація Плану заходів та Дорожньої карти, забезпечила внесення відповідних змін до Цивільного та Господарського кодексів України, а також до вищезгаданого спеціального закону. Останній зазнав найбільш суттєвої трансформації: його було викладено в новій редакції під назвою «Про правову охорону географічних зазначень», яка набрала чинності з 1 січня 2020 року [86].

Внаслідок здійснених законодавчих змін відбулася часткова імплементація європейських стандартів у сфері охорони прав на географічні зазначення до національного правового поля України та уніфікація відповідної термінології. В рамках реформування було чітко визначено повноваження органів державної влади України щодо реєстрації прав на географічні зазначення. Також було створено Державний реєстр назв місць походження та географічних зазначень походження товарів, а також прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів.

Впровадження європейських стандартів у сфері охорони прав на географічні зазначення реалізується не лише через гармонізацію

законодавства, але й шляхом адаптації практичного досвіду, що від 2005 року забезпечується завдяки діяльності Місії ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM). Маючи консультативний статус, Місія бере активну участь у підготовці пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства про інтелектуальну власність, сприяє підвищенню кваліфікації співробітників митних органів у сфері ідентифікації контрафактної продукції, а також активізує міжвідомчу та міжнародну співпрацю у галузі захисту прав інтелектуальної власності.

Важливу роль у імплементації європейських стандартів реєстрації, комерційного обігу та охорони прав на географічні зазначення відіграв проект міжнародної технічної допомоги «Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні», що фінансувався ЄС. Метою Проекту було створення національної системи географічних зазначень для вин, ароматизованих вин, спиртних напоїв та сільськогосподарських продуктів відповідно до стандартів ЄС. Проект включав чотири компоненти: гармонізацію законодавства, ребрендинг, реєстрацію українських географічних зазначень та розвиток сільських територій.

Для подальшої гармонізації національного законодавства у сфері охорони прав на географічні зазначення з правом ЄС, зокрема щодо дотримання правил захисту географічних зазначень для аграрної та харчової продукції, за участі експертів Проекту протягом 2020 року було підготовлено два законопроекти: Закон «Про особливості правової охорони географічних зазначень, традиційних гарантованих особливостей, захист прав та застосування схем якості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» [87] та Закон «Про географічні зазначення спиртних напоїв» [88]. Прийняття цих законів відбулося 06.09.2022 й 01.12.2022 відповідно.

Як зазначає Барський В. Р., що незважаючи на прийняття законодавчих змін, спрямованих на спрощення процедури реєстрації географічних зазначень, цей механізм індивідуалізації товарів в Україні ще не набув значного поширення. Ключовою перешкодою залишається відсутність

необхідних підзаконних актів, які б детально регулювали розробку специфікації продукції, планів контролю якості відповідно до європейських стандартів та інших практичних аспектів впровадження [89 с. 119].

Функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС вимагає від національних товаровиробників практичних навичок роботи з електронними базами даних (ЕБД) та автоматизованими інформаційно-пошуковими системами (АПС). Станом на 2021 рік в Україні сформувалася багаторівнева система ЕБД та АПС для захищених географічних зазначень, розпорядниками яких виступають міжнародні організації, інституції ЄС та державні органи.

Головним розпорядником ЕБД об'єктів інтелектуальної власності в Україні є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, до компетенції якого належить ведення Державного реєстру назв місць походження та географічних зазначень. Формування та функціонування цих баз даних здійснюється відповідно до спеціальних законів про охорону окремих видів об'єктів інтелектуальної власності, а їх адміністрування покладено на Державне підприємство "Український інститут інтелектуальної власності" [90].

З метою вдосконалення правового регулювання у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності та оптимізації інформаційних процесів у червні 2019 року було запроваджено Спеціальну інформаційну систему (АПС) ДП "Український інститут інтелектуальної власності". Імплементація зазначеної АПС разом із іншими міжнародними технологічними практиками передбачена Програмою співробітництва між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності на 2020-2021 роки. Вказана інформаційна система надає можливості здійснення як базового, так і розширеного пошуку об'єктів промислової власності через єдиний інтерфейс [91].

Державна митна служба України використовує ще одну електронну базу даних об'єктів інтелектуальної власності, що також містить відомості про географічні зазначення. Відповідно до частини 1 статті 398 Митного кодексу України, цей орган веде Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності [92]. Зазначений реєстр виконує функцію важливого інструменту ідентифікації контрафактної та піратської продукції. На підставі внесених до нього даних може бути застосовано заходи щодо припинення та заборони перетину митного кордону України товарами, ввезення чи вивезення яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності.

Впровадженню Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності передувала низка змін до Митного кодексу України, що стосувалися процедури захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні та набули чинності у листопаді 2019 року. Зазначені зміни були розроблені в межах інтеграційного пакету Україна-ЄС на основі низки європейських нормативних актів, зокрема Регламенту (ЄС) № 608/2013 від 12.06.2013 року щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 1383/2003, а також Імплементативного Регламенту Комісії (ЄС) № 1352/2013 від 4 грудня 2013 року про встановлення форм документів, передбачених Регламентом (ЄС) № 608/2013 щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності [93, 94].

Станом на 2025 рік реєстрація географічних зазначень покладена на Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (ІР офіс), який виконує функції компетентного органу, аналогічного до ролі Європейської Комісії в межах системи ЄС. Нові Правила подання заявки на реєстрацію географічного зазначення, набуття правової охорони та внесення змін до реєстру (наказ Мінекономіки від 16 серпня 2024 року) деталізують вимоги до технічних специфікацій продукту, опису географічного середовища, зв'язку продукту з територією та механізмів контролю. Ці

положення побудовано за зразком додатків до Регламенту (ЄС) № 2024/1143 і враховують європейську концепцію «єдиного документа», що містить стисну інформацію про продукт, межі регіону та методи виробництва.

Аналіз співвідношення норм права ЄС щодо охорони інтелектуальної власності та джерел українського законодавства демонструє значний вплив євроінтеграційних процесів на формування національного правового поля. Як зазначає Барський В. Р. цей вплив реалізується через кілька ключових механізмів:

По-перше, правові акти ЄС, включно з прецедентними рішеннями Суду ЄС, можуть безпосередньо застосовуватися до правовідносин за участю українських суб'єктів господарювання, особливо у контексті міжнародної торгівлі.

По-друге, європейські стандарти у сфері охорони географічних зазначень визначають ключові вектори та змістовні параметри гармонізації національного законодавства України, що знаходить відображення в останніх законодавчих ініціативах та судовій практиці [89, с. 120].

Безумовно, гармонізація національного законодавства України з правовими стандартами ЄС та імплементація європейських норм відкриває значні перспективи для українських виробників. Цей процес створює необхідні правові умови для ефективного входження на єдиний внутрішній ринок ЄС та дозволяє в повному обсязі реалізувати потенціал Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Таке зближення законодавств сприяє підвищенню конкурентоспроможності української продукції, розширенню експортних можливостей та забезпечує доступ до нових ринків збуту в європейському економічному просторі.

3.2. Законодавство України про охорону прав на географічні зазначення: стан та перспективи

У ЦК України географічним зазначенням присвячена Глава 45 «Право інтелектуальної власності на географічне зазначення». Так, згідно з п. 2 ст.

501 Цивільного кодексу, «обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення» [3].

Відповідно до ст. 503 ЦК України до прав інтелектуальної власності на географічне зазначення відносяться: право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням; право на використання географічного зазначення; право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, в тому числі забороняти таке використання. Права інтелектуальної власності на географічне зазначення, що належать окремим суб'єктам права інтелектуальної власності на географічне зазначення, встановлюються законом [3].

До спеціального законодавства відносяться: ЗУ «Про правову охорону географічних зазначень», ЗУ «Про географічні зазначення спиртних напоїв», ЗУ «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів».

Поміж зазначеного, законодавство України про правову охорону географічних зазначень складається із законів України "Про захист від недобросовісної конкуренції", "Про охорону прав на торговельні марки", "Про захист прав споживачів", "Про рекламу", законів, що регулюють підготовку до реєстрації, використання та захист географічних зазначень щодо сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів), харчових продуктів, вин, ароматизованих винних продуктів, спиртних напоїв, а також контроль щодо таких географічних зазначень, Правилами складання, подання та проведення експертизи заявки на реєстрацію географічного зазначення, затверджених наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 12.03.2021 р. № 536-21 та інших нормативно-правових актів.

Організаційно-правові засади охорони географічних зазначень в Україні визначаються Законом України «Про правову охорону географічних зазначень», який започаткував державну систему правової охорони цих об'єктів інтелектуальної власності. Вказаним законом визначено статус Національного органу інтелектуальної власності, до повноважень якого віднесено: прийом заявок, проведення експертизи та прийняття рішень щодо реєстрації; здійснення державної реєстрації географічних зазначень та опублікування відомостей про них; ведення Державного реєстру; здійснення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності та представлення інтересів України у Всесвітній організації інтелектуальної власності.

Законом також врегульовано процедуру реєстрації географічних зазначень, права та обов'язки, пов'язані з реєстрацією, підстави для визнання реєстрації недійсною та припинення правової охорони, а також механізми захисту прав, що виникають у зв'язку з реєстрацією географічних зазначень.

Окремими законодавчими актами визначено особливості підготовки до реєстрації, використання та захисту географічних зазначень щодо окремих категорій продукції, зокрема сільськогосподарських товарів, харчових продуктів, алкогольних напоїв. З метою імплементації євроінтеграційних зобов'язань України прийнято спеціальний Закон «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, зокрема традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів», що спрямований на гармонізацію українського законодавства з правом ЄС.

В контексті аналізу українського законодавства Тараненко О.М. наголошує на тому, що протягом тривалого часу у ньому спостерігалася істотна термінологічна неузгодженість, яка стосувалася правового регулювання географічних зазначень [95, с. 116]. Ця неузгодженість

проявлялася у паралельному існуванні різних правових категорій для схожих об'єктів інтелектуальної власності.

З одного боку, Цивільний кодекс України у своїй главі 45 безпосередньо регулює право інтелектуальної власності на географічне зазначення, встановлюючи загальні засади правового режиму для цього об'єкта.

З іншого боку, Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» – регулював правовідносини щодо зазначення походження товару, під яким законодавець розумів два різновиди: просте зазначення походження товару та кваліфіковане зазначення походження товару. Такий підхід створював додаткову складову термінологічної плутанини у правовому регулюванні цієї сфери.

З 1 січня 2020 року набрав чинності Закон України «Про правову охорону географічних зазначень», який не лише змінив назву базового законодавчого акту у цій сфері, але й суттєво трансформував його нормативний зміст шляхом вдосконалення більшості положень.

Ключовою зміною в термінологічному апараті стало повне усунення поняття «зазначення походження товару» та поділу на просте та кваліфіковане географічне зазначення. На заміну цій двокомпонентній структурі запроваджено нову систему термінів. Так, відповідно до Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» географічне зазначення - найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюється на визначеній географічній території [86].

Окрім цього цим законом розрізняється також назва місця походження товару як вид географічного зазначення, який означає найменування, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та який має

особливі якості або властивості, виключно або головним чином зумовлені конкретним географічним середовищем з притаманними йому природними і людськими факторами, і всі етапи виробництва якого (виготовлення (видобування) та/або переробка, та/або приготування) здійснюються на визначеній географічній території [86].

Як слушно зауважують дослідники А. Кодинець та А. Сідеренко, принциповою відмінністю між двома категоріями є те, що для назви походження товарів зберігається традиційна ознака «людський фактор» та вимога щодо виконання всіх етапів виробництва на визначеній території, тоді як поняття «географічне зазначення» більше не містить обов'язкової ознаки «людський фактор», але водночас зберігає вимогу щодо проходження принаймні одного з етапів виробництва у межах конкретної географічної території.

Така термінологічна диференціація свідчить про суттєву зміну акцентів у правовому регулюванні – відповідно, можемо бачити, що людський фактор посідає другорядне місце у новій концепції географічних зазначень, тоді як більше уваги приділяється саме способам та етапам виробництва, що робить їх більш пріоритетними у контексті сучасної правової охорони.

Ця еволюція поняття також відображає зміну сфери застосування географічних зазначень. Якщо раніше географічні зазначення й особливо найменування місць походження товарів застосовувалися переважно для сільськогосподарської продукції, то нині дедалі більше зрушень у цій галузі відбувається у бік промислової продукції. Саме тому необхідність участі людини в процесі виробництва виключається як обов'язкова вимога для географічних зазначень, а головну роль відіграють технічні засоби, за допомогою яких здійснюється технологія видобування або виробництва того чи іншого товару [96, с. 24].

Віднедавна на законодавчому рівні було чітко визначено правові та організаційні засади впровадження схем якості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, а також врегульовано особливості

підготовки до реєстрації, безпосередньо реєстрації, подальшого використання та належного захисту географічних зазначень для сільськогосподарської продукції (сільськогосподарських товарів) та харчових продуктів.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів». для географічних зазначень та назв місць походження товару сільськогосподарської продукції або харчових продуктів схемами якості є схеми, що включають визначені Законом України «Про правову охорону географічних зазначень» та згадуваним Законом засади визнання, правової охорони і застосування географічних зазначень та назв місця походження товару, що встановлені для забезпечення уніфікованої охорони найменувань як об'єктів права інтелектуальної власності та інформування споживачів про особливості товару, що формують його додану вартість. Для цілей цього Закону як схему якості для назви місця походження товару виділяють, надають правову охорону та використовують найменування, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця, як частини країни, населеного пункту, місцевості тощо, або, у виняткових випадках, країни [87].

Одним з інноваційних положень Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» є детально розроблені умови надання правової охорони географічним зазначенням. Так, згідно зі ст. 7 вказаного закону, правова охорона надається географічному зазначенню, яке повністю або частково омонімічне із зареєстрованим в Україні географічним зазначенням, за умови добросовісного місцевого і традиційного використання та якщо таке використання виключає можливість сплутування та введення в оману споживачів щодо дійсного походження товару [86].

Важливо зазначити, що дана нормативна вимога була імплементована до національного законодавства України у зв'язку з необхідністю виконання

зобов'язань, взятих на себе державою відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, яку наша держава ратифікувала у вересні 2014 року. Це підтверджує курс України на гармонізацію національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з європейськими правовими стандартами.

Правова охорона географічним зазначенням набувається на підставі їх реєстрації у порядку, встановленому Законом «Про правову охорону географічних зазначень» або відповідно до міжнародних договорів України. Правова охорона географічного зазначення діє безстроково, за винятком випадків дострокового припинення дії реєстрації географічного зазначення, передбачених законом. При цьому обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару і межами географічного місця його походження, зазначеними у Державному реєстрі України географічних зазначень, який ведеться в електронній формі (п. 13, ч. 1 ст. 1 Закону) [86].

Відповідно до ст. 9 вказаного Закону, право на державну реєстрацію географічного зазначення має об'єднання осіб, які в зазначеному географічному місці виробляють товар та/або видобувають, та/або переробляють сировину для товару, особлива якість, репутація чи інші характеристики якого зумовлені цим географічним місцем. При цьому об'єднання осіб означає будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми або складу. Одна фізична або юридична особа має право на реєстрацію географічного зазначення у разі, якщо: 1) вона є єдиним виробником, який у цьому географічному місці виробляє товар та/або видобуває, та/або переробляє сировину для товару та бажає подати заявку на реєстрацію географічного зазначення; 2) географічна територія, на якій здійснюється виробництво (видобування) та/або переробка, та/або приготування товару, має характеристики, які істотно відрізняються від прилеглих територій, або характеристики товару відрізняються від товарів, вироблених на прилеглих територіях [86].

Згідно п.2 ст. 17 Закону, реєстрація географічного зазначення надає право: а) використовувати географічне зазначення; б) вживати заходів щодо заборони використання географічного зазначення особами, які не мають на це право; в) провадити діяльність із забезпечення відповідності товару, для якого зареєстровано географічне зазначення, специфікації товару, погодженій спеціально уповноваженим органом, або документу; г) поширювати інформацію та провадити іншу діяльність, спрямовану на повідомлення споживачам про особливі якості товару, для якого зареєстровано географічне зазначення; г) інші права, визначені законодавством про правову охорону географічних зазначень. Законом визначено, що особи, які мають право використовувати зареєстроване географічне зазначення, не можуть видавати ліцензію на використання географічного зазначення [86].

Протягом 2024 року для практичної реалізації положень Закону України «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» було прийнято низку підзаконних актів. Серед них – постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2024 року № 334 «Про затвердження Порядку сплати збору за подання заперечення щодо реєстрації традиційної гарантованої особливості», а також серія наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України, зокрема:

- наказ Мінагрополітики від 16 травня 2024 р. № 1513 «Про затвердження Порядку ведення переліку користувачів» (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 21 червня 2024 р. за № 934/42279);

- наказ Мінагрополітики від 28 травня 2024 р. № 1656 «Про затвердження Додаткових вимог щодо сировини та кормів для тварин» (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 17 червня 2024 р. за № 897/42242);

- наказ Мінагрополітики від 3 вересня 2024 р. № 3060 «Про затвердження Вимог до типового контрольного плану» (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 16 вересня 2024 р. за № 1389/42734);

- наказ Мінагрополітики від 25 листопада 2024 р. № 4148 «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії» (zareєстрований в Міністерстві юстиції України 6 грудня 2024 р. за № 1875/43220).

Також з метою гармонізації національних нормативно-правових актів, що регулюють процедуру проведення експертизи заявок на географічне зазначення, із вимогами Законів України «Про особливості правової охорони географічних зазначень для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, захист прав та застосування схем якості, включаючи традиційні гарантовані особливості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» та «Про географічні зазначення спиртних напоїв», які здійснюють імплементацію відповідних нормативних актів права ЄС, було прийнято наказ Міністерства економіки України від 9 липня 2024 року № 16370 «Про внесення змін до наказу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України від 12 березня 2021 року № 536-21».

Згідно з позицією О. П. Орлюк, керівника Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, географічне зазначення – це певний колективний бренд, що використовують для позначення продукції, яку можна ідентифікувати за місцем походження і яка відповідає певним критеріям якості, традиційності тощо [97].

Найбільш поширеними категоріями товарів, що реєструються у якості географічних зазначень, традиційно залишаються харчові продукти, вино-горілчана продукція, вироби ремісничого виробництва та промислові товари. Станом на початок 2025 року в Державному реєстрі географічних зазначень України зафіксовано 3133 зареєстрованих об'єктів, до яких входять також географічні зазначення країн ЄС. Важливо відзначити, що безпосередньо за національною процедурою реєстрації було зареєстровано 38 об'єктів. Серед

перших українських продуктів, які отримали правову охорону у вигляді географічного зазначення, – «Миргородська» (мінеральна вода), «Східницька» (мінеральна вода), «Шабарг», «Аша-Абаг», «Яплуг», «Закарпатське вино» і «Придунайська Бесарабія» (для вин), «Гуцульська овеча бриндзя», «Гуцульська коров'яча бриндзя» (для сирів), «Херсонський кавун», «Мелітопольська черешня», «Мед Закарпаття», «Кролевецькі рушники» (рушники, скатертини, серветки, фартухи, панно). На початку 2018 року за рекомендацією Проекту Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України визначило перелік з 9 пріоритетних українських продуктів для реєстрації їх географічних зазначень за схемою якості PDO (вина «Шабарг» та «Яплуг», сири «Гуцульська овеча бриндзя» та «Гуцульська коров'яча бриндзя», «Херсонський кавун», «Мелітопольська черешня») та схемою якості PGI (вина «Закарпаття» та «Білгород-Дністровський», «Закарпатський мед»). Першим українським географічним зазначенням, що відповідає європейським вимогам та отримало право на визнання в ЄС, став сир «Гуцульська овеча бриндзя», зареєстрований 11 листопада 2019 року. Підготовка та сама процедура реєстрації тривали близько двох років [98]. Наприкінці 2021 року, незадовго до повномасштабного вторгнення, було подано на реєстрацію марки «Яплуг», «Закарпатське вино», «Придунайська Бесарабія», «Вино долини Фрумушика», «Баранина ФрумушикаНова» [99].

О. Орлюк підкреслює значення географічних зазначень для економічного зростання України та збереження її культурної спадщини. На запитання про практичну цінність та доцільність реєстрації географічного зазначення вона зазначає наступне: «Виробнику виготовлення продуктів із зареєстрованим географічним зазначенням надає захист продукції від недобросовісної конкуренції, конкурентні переваги у вигляді підтвердження високої якості й унікальності продукту, можливість збільшувати обсяги збуту як в Україні, так і за її межами. Для споживача продукти з географічним зазначенням – це гарантія оригінального походження продукту з тієї

місцевості, де він вироблений. Для певного регіону географічні зазначення сприяють збереженню місцевих традицій, розвитку туризму та локального бізнесу, а також є додатковим надходженням податків» [97].

Способи захисту географічних зазначень ЄС в Україні реалізуються через позасудову та судову процедури. Позасудовий захист здійснюється шляхом подання заперечення до ІР офісу під час розгляду заяви на реєстрацію знаку для товарів і послуг, що є ідентичним чи схожим до ступеня оманливості на географічне зазначення. Цей захід є досить ефективним і економічно вигідним порівняно з судовим розглядом, однак термін його розгляду може становити понад два роки через пряму залежність від тривалості експертизи заявки на знак.

У ситуації, коли конфліктне позначення вже набуло статусу зареєстрованого знаку для товарів і послуг, оптимальним механізмом захисту географічного зазначення виступає ініціювання судового позову про визнання недійсним відповідного свідоцтва. Зазначимо, що у випадках повної ідентичності між зареєстрованим знаком і географічним зазначенням ЄС судова процедура не потребує залучення спеціальних експертних знань, оскільки встановлення факту тотожності цих об'єктів не викликає процедурних ускладнень і може бути здійснене судом на підставі простого порівняння об'єктів.

У ситуаціях, коли зареєстрований знак для товарів і послуг не є повністю ідентичним, а лише демонструє схожість із географічним зазначенням ЄС, для ефективного захисту прав необхідно підготувати додаткове обґрунтування. У таких випадках ключовим елементом доказової бази стає отримання спеціалізованого експертного висновку, який має чітко продемонструвати, що ступінь схожості між спірними об'єктами є достатньо високою для викликання плутанини серед споживачів. Експертний аналіз також має доводити, що оспорюване позначення здатне формувати в свідомості цільової аудиторії стійкі асоціації, пов'язані з конкретними якісними характеристиками, репутацією або географічним походженням

товарів, що безпосередньо асоціюються із захищеним географічним зазначенням, що в кінцевому результаті призводить до введення споживачів в оману щодо дійсного походження та властивостей товару.

На нашу думку, необхідність отримання експертного висновку залишається, незважаючи на поширення в судовій практиці підходу, що орієнтується на критерій «середнього споживача» під час оцінки схожості спірних позначень. Навіть враховуючи той факт, що в окремих судових рішеннях, зокрема в Постанові Верховного Суду від 20.02.2018 року у справі №922/3136/16 [100], зазначається про відсутність потреби у застосуванні спеціальних знань, оскільки встановлення схожості торговельної марки з іншим позначенням належить до сфери сприйняття звичайного споживача, експертний висновок продовжує відігравати важливу роль. Він слугує надійним джерелом доказів, який систематизує та науково обґрунтовує аргументацію, особливо у складних справах, де визначення ступеня введення в оману чи ймовірності плутанини потребує професійного аналізу.

Процес транспозиції європейських стандартів захисту географічних зазначень в Україні відзначається значним прогресом, але одночасно стикається з низкою системних проблем, що уповільнюють завершення адаптації та перетворення нормативних норм на ефективні інструменти практичного захисту і просування регіональних продуктів.

На думку Барського В. Р. у сучасному розвитку права інтелектуальної власності спостерігається еволюція від гармонізації національних законодавств держав-членів до їх уніфікації. Під уніфікацією правового регулювання цього сегменту Єдиного європейського ринку слід розуміти формування системи уніфікованих нормативних вимог. Визначальними характеристиками уніфікації національних законодавств про охорону географічних зазначень виступають: створення єдиного нормативного поля з однаковими вимогами; обов'язковість імплементації та застосування цих норм усіма країнами-членами ЄС; встановлення типових санкцій за порушення встановлених правил. Таким чином, уніфікація представляє

собою більш жорсткий механізм реалізації інтеграційних процесів у порівнянні з гармонізацією [89, с. 120].

Однією з ключових проблем є те, що правові зміни були впроваджені формально, але реальна трансформація процедур, інституцій та практичних механізмів відстає. Проблема ресурсної та інституційної спроможності стоїть особливо гостро. Для належного функціонування системи географічних зазначень необхідні не лише правові норми, але й створення незалежних лабораторій, об'єднань виробників, здатних підготувати специфікацію, підтвердити зв'язок продукту з територією і забезпечити постійний моніторинг. Відсутність таких елементів призводить до ситуацій, коли назва зареєстрована, але механізми її практичного захисту та просування залишаються слабкими. Україні бракує достатньої кількості спеціалізованих органів контролю і незалежних акредитованих сертифікаційних структур, які могли б гарантувати надійність перевірок відповідності продукції специфікаціям на рівні, порівнянному з практикою ЄС.

Процедура трансформації правових норм у практичні процедури реєстрації та контролю вимагає значних людських і технічних ресурсів. Підготовка продуктових специфікацій (докази зв'язку продукту з місцевістю, історичні матеріали, карти, лабораторні дослідження) залишається дорогою і тривалою роботою для локальних асоціацій виробників, які часто не мають відповідних фінансових або організаційних можливостей. Це уповільнює подачу заявок і призводить до нерівномірного росту кількості зареєстрованих ГЗ по регіонах.

Так, інша значуща проблема – нерівномірність розвитку системи по Україні. Більш активні регіони з певними традиціями чи підтримкою мають перевагу, тоді як віддалені чи малозабезпечені території часто залишаються поза увагою. Це негативно впливає на концепцію «географічної зазначеності» як механізму розвитку регіонів: якщо назва існує лише формально, без ресурсів для просування, контролю та маркетингу, її ефект знижується.

Наступна проблемна сфера стосується правозастосування і захисту на ринку. Незважаючи на наявність реєстру та процедур публікації заяв, на практиці українські виробники часто стикаються з труднощами у відсічі неправомірного використання назв: судова практика поки що обмежена, процедури митної взаємодії з метою вилучення контрафактних партій потребують оптимізації, а штрафні та превентивні механізми іноді виявляються недостатньо ефективними для стримування недобросовісних дій. Першочерговими завданнями є посилення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення прав на географічні зазначення, а також оптимізація судових процедур при розгляді відповідних спорів.

Перспективи завершення транспозиції також пов'язані з посиленням інформаційної та освітньої складової. Для виробників, особливо малих і середніх фермерів, складно зрозуміти, як підготувати специфікацію, яку інформацію надати, як організувати групу виробників, яким чином перевірити відповідність та просувати позначення. Для ефективної роботи системи ГЗ необхідний високий рівень знань серед місцевих виробників, юристів, сертифікаційних органів і споживачів щодо переваг, вимог і процедур застосування географічних зазначень. Відсутність доступних практичних довідників, шаблонів специфікацій та постійних навчальних програм уповільнює як подачу якісних заявок, так і ефективний маркетинг продукції з ГЗ. Необхідно реалізувати комплекс заходів щодо формування правової свідомості серед українських товаровиробників і споживачів. Це передбачає проведення масштабної інформаційної кампанії, спрямованої на поширення знань про особливості правового режиму географічних зазначень. Для успішної реалізації цих ініціатив доцільно залучити ресурси міжнародних проектів технічної допомоги та потенціал неурядових організацій, що спеціалізуються на охороні інтелектуальної власності.

Також необхідно зазначити, що існує проблема пов'язана з волатильністю зовнішніх умов: війна і її економічні наслідки створили додаткові ризики для аграрного сектору, інфраструктури сільських територій

та експорту – складові, які безпосередньо впливають на здатність регіональних виробників дотримуватися стандартів ГЗ і брати участь у міжнародних ланцюгах постачання.

Однією з найгостріших проблем у сфері охорони прав на географічні зазначення в Україні є ситуація, що склалася після тимчасової окупації Автономної Республіки Крим у 2014 році. На території півострова історично розташовані виробництва, які використовували низку українських географічних зазначень, насамперед у виноробній галузі. Такі назви, як «Коктебель», «Масандра», «Магарач», «Сонячна Долина» та інші, були не лише частиною національної системи охорони ГЗ, але й елементами культурної та економічної ідентичності України у сфері виноробства. Після анексії Російська Федерація здійснила незаконну «перереєстрацію» цих ГЗ відповідно до свого національного законодавства, фактично привласнивши українські найменування та включивши їх до переліку російських охоронюваних позначень. Наразі за даними Роспатенту «zareєстровані» як російські такі українські географічні зазначення: Магарач, Новий Світ, Меганом, Балаклава. Така практика суперечить нормам міжнародного права, зокрема принципам поваги до територіальної цілісності держави.

Проблема має комплексний вимір. По-перше, Україна тимчасово позбавлена можливості забезпечувати контроль за виробництвом товарів, що використовують зазначені ГЗ, оскільки на окупованій території діє юрисдикція держави-агресора. По-друге, фактичне використання цих найменувань у РФ і на окупованій території створює ризик їхньої подальшої комерційної експлуатації у міжнародному обігу, що може призвести до втрати репутаційної цінності таких ГЗ та до ситуацій недобросовісної конкуренції. По-третє, у випадку укладення Росією міжнародних угод або виходу на окремі ринки з відповідною продукцією існує загроза виникнення колізій у системах реєстрації та правової охорони, оскільки російська сторона може намагатися представляти ці найменування як власні об'єкти інтелектуальної власності.

Для України ця проблема становить не лише економічний, але й правовий виклик, оскільки потребує активних дій на міжнародному рівні з метою недопущення закріплення за Російською Федерацією будь-яких прав на українські географічні зазначення. У цьому контексті особливо актуальною є стратегія поглибленої інтеграції із системою охорони ГЗ ЄС, що дозволяє Україні користуватися інструментами спільного ринку та його процедурою визнання й захисту позначень, належних Україні. Таким чином, питання незаконного привласнення кримських ГЗ демонструє важливість зміцнення нормативної бази та міжнародного правового захисту.

Два кримські зазначення (Сонячна Долина та Новий Світ) були закріплені в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС [83], що надає їм захист відповідно до європейського законодавства. Це означає, що навіть попри фактичну неможливість здійснювати контроль над територією їх виробництва, зазначення залишаються визнаними на рівні ЄС та користуються усіма правовими гарантіями, передбаченими для зареєстрованих географічних зазначень. Такий статус є важливим не лише з погляду охорони прав інтелектуальної власності, а й у ширшому політичному та економічному контексті, оскільки підтверджує приналежність цих найменувань до системи українських правових норм та до міжнародно визнаної територіальної юрисдикції України.

Збереження чинності цих назв у правопорядку ЄС також створює превентивний механізм проти спроб третіх сторін – зокрема суб'єктів, що діють на окупованій території – використовувати ці найменування для маркування продукції, яка не відповідає встановленим вимогам або виробляється поза легітимним контролем України. Таким чином, міжнародне закріплення кримських географічних зазначень не лише захищає економічні інтереси українських виробників, але й виконує функцію додаткового інструмента відстоювання суверенітету України в умовах триваючої окупації.

Проблематика втрати контролю над географічними зазначеннями України загострилася не лише у контексті кримських найменувань, але й у зв'язку з окупацією Мелітополя після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, що призвело до фактичної втрати можливості забезпечувати належний державний контроль за дотриманням позначення «Мелітопольської черешні». 12 липня 2024 року федеральна служба з інтелектуальної власності РФ (Роспатент) на своєму сайті повідомила про «реєстрацію» позначення «Мелітопольська черешня». Це зазначення було офіційно зареєстроване в Україні у 2020 році як географічне зазначення, що засвідчує особливі природно-кліматичні умови регіону та сформовану виробничу традицію. На національному рівні цей статус передбачає встановлення чітких специфікацій продукції, визначення меж географічної зони та запровадження механізмів контролю за її виробництвом. Водночас на відміну від кримських найменувань, що були включені до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, «Мелітопольська черешня» не отримала наднаціонального захисту в ЄС. Слід зазначити, що у 2019 році Україна здійснила імплементацію норм європейського законодавства щодо правової охорони географічних зазначень, виконуючи зобов'язання за Угодою про асоціацію з ЄС та рамках цього процесу географічне зазначення "Мелітопольська черешня", разом з іншими українськими географічними зазначеннями, було офіційно передано Європейській стороні з метою набуття правової охорони на території ЄС. Так, громадська спілка "Асоціація виробників мелітопольської черешні" виступила суб'єктом, який у грудні 2019 року ініціював процедуру реєстрації географічного зазначення "Мелітопольська черешня".

Тимчасова окупація Мелітополя створила низку правових, економічних і репутаційних ризиків, які унеможливають реалізацію вимог щодо контролю за дотриманням специфікацій продукту. Втрата доступу українських органів до території, де вирощується сировина й здійснюється виробництво, унеможливує проведення перевірок, сертифікації та нагляду,

що є обов'язковими елементами ефективної системи охорони географічних зазначень. За відсутності контролю зростає ризик появи продукції сумнівної якості, що використовує найменування «Мелітопольська черешня» без дотримання визначених стандартів, що може дискредитувати зазначення і знизити його економічну та маркетингову цінність. Проблема ускладнюється тим, що Російська Федерація, окупувавши Мелітополь, намагається де-факто узурпувати право на використання цього найменування, заявляючи про намір поширювати продукцію під брендом «Мелітопольська черешня» на зовнішні ринки.

Україна систематично висловлює рішучі протести на засіданнях Генеральних Асамблей Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) щодо постійних порушень міжнародних стандартів у сфері інтелектуальної власності з боку російської федерації. Зокрема, йдеться про продовження практики надання російською стороною недостовірної інформації щодо адрес заявників із тимчасово окупованих територій України через міжнародні системи реєстрації торговельних марок та промислових зразків [101].

На міжнародному рівні ситуація з «Мелітопольською черешнею» яскраво демонструє важливість розширення міжнародної правової охорони географічних зазначень України. На відміну від тих найменувань, що вже включені до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і користуються інтегрованим захистом у межах європейського правопорядку, це зазначення залишається вразливим через відсутність закріплення у системі ЄС. Саме тому випадок «Мелітопольської черешні» виявляє необхідність активізації зусиль щодо розвитку міжнародного визнання українських географічних зазначень, включаючи їх реєстрацію у ЄС та інших юрисдикціях, здатних забезпечити ефективний захист навіть у ситуаціях тимчасової окупації. Цей випадок підтверджує, що стійкість системи географічних зазначень залежить не лише від ефективності національного законодавства, але й від рівня

інтегрованості у міжнародні нормативні рамки, що є особливо актуальним для України у контексті триваючої агресії Російської Федерації.

Нарешті, технічна синхронізація з європейськими інформаційними системами залишається неповною. Хоча Україна створила національний електронний реєстр ГЗ та впроваджує правила, сумісні з eAmbrosia/eGI-view ЄС, ще потребує завершення технічної інтеграції, налагодження автоматизованого обміну даними та узгодження форматів специфікацій. Це важливо як для взаємного визнання, так і для швидкого реагування на порушення у трансграничній торгівлі.

Україні потрібна державна стратегія розвитку ринку географічних зазначень, що охоплюватиме не лише правовий аспект, а й економічний та культурний виміри. Україна має значні ресурси для розвитку локальних брендів – вина, сирів, меду, м'яса, фруктів, зернових та ремісничих виробів, але для цього потрібні цільові програми стимулювання реєстрації ГЗ та навчання місцевих виробників.

Завершення транспозиції неможливе без активної участі бізнесу, наукової спільноти та громадянського суспільства. Географічні зазначення – це не лише інструмент правового захисту, а й засіб збереження культурної спадщини, стимулювання туризму, підтримки сталого сільського господарства. Слід інтегрувати систему ГЗ у регіональну політику розвитку. Європейський досвід показує, що успішність охорони географічних зазначень безпосередньо пов'язана з місцевим самоврядуванням і децентралізованим управлінням. Таким чином, адаптація української моделі ГЗ має спиратися не лише на нормативне наближення, але й на створення системи, у якій регіональні громади стають центральним елементом економічного розвитку.

Не менш важливою перспективою є розвиток людського капіталу у сфері правової охорони географічних зазначень. У країнах ЄС велике значення мають локальні асоціації виробників, здатні самостійно розробляти специфікації, підтримувати зв'язок із контролюючими органами та вести

маркетингову діяльність. Для України ключовим завданням є формування мережі подібних асоціацій із підтримкою на рівні держави та місцевих громад.

Обмежена українська практика застосування та правового захисту географічних зазначень фактично унеможливила пошук інструментів для їх подальшого посилення на відміну від європейської практики. ЄС для цієї мети спробував широкий спектр інструментів та заходів, зокрема: технології сертифікації та виробничі процеси для відповідності вимогам чинних стандартів; впровадження виробниками систем контролю (самоконтроль, внутрішній контроль, органи сертифікації); дотримання встановлених характеристик продукції, що постачається на ринки; широкий спектр санкцій для виробників, які не мають права використовувати захищені ГЗ для своєї продукції (включаючи тривалі судові процеси за неправомірне використання поширених ГЗ); проведення інформаційних кампаній, гастрономічних фестивалів та інших заходів для просування продукції, захищеної ГЗ, та підвищення її конкурентоспроможності тощо.

Згідно з опитуваннями, 17% виробників готові зареєструвати ГЗ [102]. Однак переваги використання цього інструменту є зрозумілими лише для незначної частини опитаних. Для стимулювання системи ГЗ в Україні мають бути вжиті багаторівневі зусилля.

Так, вважаємо за необхідне зазначити наступні кроки для її розвитку:

1) Удосконалення національного законодавства: Національні закони слід доповнити більш детальними інструкціями, щоб уникнути несумісності та невизначеності в дефініціях.

2) Посилення вимог до якості: До процедури подачі заявки, описаної в законі, слід додати більш строгі вимоги щодо якості та специфікацій. Цей крок необхідний через інтеграцію українських продовольчих ринків з ринками ЄС. Таким чином, законодавство має бути гармонізоване. Це підвищить прибутковість та конкурентоспроможність української продукції у довгостроковій перспективі.

3) Посилення ролі виконавчої влади: Виконавча влада, зокрема Кабінет Міністрів України, має доручити своїм установам ширші та суворіші обов'язки щодо перевірки відповідності специфікаціям та стандартам ГЗ.

4) Просвітницькі програми: Органи місцевого самоврядування або фахівці з регіонального розвитку, а також Міністерство аграрної політики та продовольства України повинні проводити програми підвищення обізнаності для виробників.

5) Створення асоціацій: Органи місцевого самоврядування спільно з місцевими виробниками, бізнес-асоціаціями та фермерськими кооперативами повинні створювати ГО (асоціації), які представлятимуть інтереси місцевих виробників, зацікавлених у отриманні статусу ГЗ.

6) Маркетингові кампанії: Після успішної реєстрації виробники ГЗ спільно з органами місцевого самоврядування та ГО можуть проводити маркетингові кампанії як всередині країни, так і за кордоном, зокрема в ЄС (після реєстрації українських ГЗ відповідно до законодавства ЄС).

Це стимулює більше виробників, особливо експортно-орієнтованих, до реєстрації своєї продукції в рамках української правової бази ГЗ. Із зростанням кількості виробників, що беруть участь у системі ГЗ, правова практика використання та захисту географічних зазначень розвиватиметься швидше.

Усі перераховані проблеми вимагають комплексного підходу: правове наближення має супроводжуватися інституційним зміцненням, фінансовою підтримкою локальних ініціатив, програмами навчання та технічною інтеграцією з європейськими системами. Досвід країн-членів ЄС свідчить, що успіх у сфері ГЗ залежить не лише від правових норм, але й від спроможності місцевих спільнот реалізувати ці норми на практиці: саме тому стратегія завершення транспозиції повинна включати змішані заходи – регуляторні, інституційні, фінансові та освітні. Для перевірки прогресу корисними індикаторами можуть стати: кількість акредитованих органів контролю, тривалість процедури розгляду заявок, частка регіонів із зареєстрованими ГЗ

і обсяг експорту продукції з ГЗ. У підсумку, завершення транспозиції – це не лише питання юридичної відповідності, а процес побудови стійкої екосистеми управління географічними зазначеннями, яка поєднує право, інституції і ринкові практики.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що інститут географічних зазначень є багатоаспектним явищем, пов'язаним з правом інтелектуальної власності, економічним розвитком та збереженням культурної спадщини. Проведене дослідження дозволило комплексно охарактеризувати механізми охорони прав на географічні зазначення на міжнародному, європейському та національному рівнях, визначити закономірності їх розвитку, окреслити проблематику функціонування правових режимів ГЗ в Україні та сформулювати пропозиції щодо подальшого вдосконалення системи їх охорони.

Перш за все, у роботі вдалося досягти поставленої мети - дослідити природу ГЗ як елемента сучасної системи інтелектуальної власності, визначити соціально-економічне значення охорони прав на ГЗ, проаналізувати історичні та правові передумови формування міжнародного механізму їх охорони, дослідити становлення й розвиток інституту ГЗ у країнах Європи, проаналізувати міжнародні та європейські механізми захисту прав на ГЗ, дослідити становлення та розвиток системи охорони ГЗ в Україні, виявити проблемні аспекти та запропонувати шляхи наближення українського законодавства до стандартів ЄС. Усі завдання, сформульовані у вступі, були послідовно вирішені в межах відповідних розділів роботи.

У підрозділі 1.1 було розкрито природу права інтелектуальної власності як елемента сучасної правової реальності. Встановлено, що інтелектуальна власність ґрунтується на результатах творчої діяльності, яким притаманні нематеріальний характер, унікальність та потреба в особливому правовому режимі охорони. Проаналізовано співвідношення інституту інтелектуальної власності з інститутом приватної власності, що дало змогу окреслити специфіку правомочностей суб'єктів та обмеження, пов'язані з охороною нематеріальних благ.

Визначено основні групи об'єктів права інтелектуальної власності, їх юридичні особливості та підстави набуття правового захисту. Показано, що формування цього інституту є результатом розвитку уявлень про творчість як суспільно значущу діяльність, що потребує належного правового забезпечення. З'ясовано, що інтелектуальна власність сьогодні виступає ключовим елементом розвитку інновацій, конкуренції та економічного зростання, що стало доктринальним підґрунтям для подальшого аналізу ГЗ як специфічного об'єкта правової охорони.

У підрозділі 1.2 було виявлено, що соціально-економічне значення ГЗ полягає у їх здатності поєднувати економічний розвиток регіонів із збереженням культурної спадщини та підтримкою сталих практик виробництва. ГЗ забезпечують виробникам можливість отримувати додану вартість завдяки унікальності продукції, підвищують зайнятість, стимулюють розвиток місцевої інфраструктури та відкривають доступ до нішевих ринків. Вони сприяють формуванню регіональних брендів і зміцненню конкурентоспроможності локальних товаровиробників.

Разом із економічним ефектом ГЗ виконують важливу соціально-культурну функцію: підтримують традиційні методи виробництва, зберігають локальні знання, формують ідентичність територій та сприяють розвитку туризму. ГЗ також виконують роль інструменту сталого розвитку - поєднують економічну, екологічну та соціальну складові, створюючи суспільні блага для місцевих громад.

Так, ГЗ є важливим інструментом підвищення добробуту територій, що дозволяє інтегрувати економічний потенціал місцевої продукції з охороною культурної спадщини та забезпеченням стійких моделей розвитку.

У підрозділі 1.3 було розкрито наднаціональний характер правового інституту ГЗ та виявлено, що він є наслідком їх подвійної природи як локального та водночас глобального правового феномену. Їхня економічна та правова ефективність неможлива без міжнародної координації, оскільки товари з географічно зумовленими властивостями беруть участь у

транскордонній торгівлі, а отже потребують узгоджених стандартів охорони. Базу сучасного міжнародного режиму становлять норми TRIPS, які закріплюють мінімальні стандарти та формують юридичний каркас взаємного визнання й запобігання неправомірному використанню ГЗ. Водночас міжнародні організації, насамперед WIPO і WTO, виконують функції координаторів, майданчиків переговорів та інституційних центрів, що забезпечують розвиток, узгодження та тлумачення норм у цій сфері.

Порівняння правових моделей різних юрисдикцій (ЄС, США, Бразилії, Японії) засвідчує, що, попри відмінності у формах і процедурах, інституційна логіка інституту ГЗ має універсальний характер: прив'язка прав до території, акцент на якості та репутації, участь виробників і системи контролю. Це підтверджує необхідність наднаціонального підходу, оскільки ефективність механізму залежить не лише від внутрішнього законодавства, а й від міжнародної взаємодії, двосторонніх і багатосторонніх угод, практики вирішення спорів і ступеня гармонізації стандартів.

У підрозділі 2.1 було досліджено становлення та розвиток правового інституту ГЗ у Європі - від звичаєвих форм позначення походження товарів до нормативно врегульованої та багаторівневої системи наднаціонального права.

Паризька конвенція 1883 року вперше закріпила охорону зазначень походження в рамках промислової власності, що створило фундамент для подальшої спеціалізації. Мадридська угода 1891 року розширила цей підхід, запровадивши міжнародні механізми протидії неправдивим і оманливим позначенням походження. Лісабонська угода 1958 року вперше встановила позитивну систему міжнародної реєстрації найменувань походження, значно підвищивши рівень структурованості та правової визначеності у сфері охорони регіональних продуктів.

ЄС зіграв ключову роль у становленні концепції ГЗ: Регламент Ради № 2081/92 від 14 липня 1992 року вперше ввів термін «географічне

зазначення» у правову практику й заклав основу для нинішньої системи схем якості PDO/PGI/TSG.

Отже, розвиток парового інституту ГЗ характеризується поступовим переходом від локальних та звичаєвих практик до національних правових систем, згодом до спеціалізованих міжнародно-правових механізмів та до глобальної торговельно-правової координації. Цей процес визначив сучасну модель охорони прав на ГЗ як комплексну, багаторівневу та тісно пов'язану з міжнародними економічними відносинами. Для європейського контексту особливо важливо, що національні правові традиції Франції, Італії, Іспанії, Португалії та інших країн заклали концептуальні підвалини, на яких згодом було сформовано наднаціональну систему ЄС.

У підрозділі 2.2 було проаналізовано механізм охорони прав на географічні зазначення ЄС, який сформувався як одна з найпошлідовніших і найбільш розвинених механізмів у світі. Прийняття Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1143 від 11 квітня 2024 року стало ключовою реформою, яка кодифікувала засоби захист прав на ГЗ та усунула фрагментарність їх попереднього регулювання у праві ЄС. Ця реформа зміцнила доказову базу системи через офіційний реєстр, удосконалила процедури реєстрації, адаптувала механізми контролю до умов цифрової економіки та розширила інституційну роль EUIPO.

Правовий режим ГЗ у ЄС функціонує як багаторівнева система: загальний регламент забезпечує основу, тоді як спеціальні акти для вина та спиртів, а також делеговані та виконавчі регламенти визначають технічні й процедурні аспекти. Таким чином, охорона прав на ГЗ у ЄС є результатом послідовного розвитку, спрямованого на забезпечення високих стандартів якості, захист споживачів і підтримку сталого розвитку сільських територій.

Сучасна система ЄС демонструє комплексний, інтегрований і гнучкий підхід до регулювання ГЗ, який успішно поєднує традиційні правові цінності з сучасними викликами цифровізації, глобальної конкуренції та екологічної

трансформації. Це робить її ефективною моделлю, що має значний вплив на міжнародні стандарти охорони географічних зазначень.

У підрозділі 3.1 досліджувалося становлення механізму охорони прав на ГЗ в Україні, що є результатом переважно нормативної трансформації, яка розвивалася за моделлю «згори донизу» під вирішальним впливом європейських стандартів. На відміну від держав ЄС, де система ГЗ формувалася природньо, українська модель виникла як інструмент адаптації до зовнішніх правових вимог, насамперед у контексті євроінтеграції. Відсутність сталих локальних традицій контролю походження продукції зумовила те, що відповідне національне законодавство було сформовано переважно шляхом транспозиції *acquis communautaire* у цій сфері.

Поступове зближення правового поля України з правом ЄС розпочалося до набуття статусу країни-кандидата у 2022 році та відбувалося через низку стратегічних документів: Угоду про партнерство і співробітництво, Стратегію інтеграції до ЄС, Загальнодержавну програму адаптації законодавства, План дій «Україна – ЄС» та, зрештою, Угоду про асоціацію. Саме остання стала ключовим юридичним інструментом, який визначив детальні правила охорони прав на ГЗ, зобов'язав Україну забезпечити захист понад трьох тисяч європейських найменувань і запровадив перехідні періоди для припинення використання усталених вітчизняних термінів на зразок «шампанське» та «коньяк».

У підрозділі 3.2 під час аналізу законодавства України про охорону прав на ГЗ було засвідчено суттєвий розвиток підходів до регулювання цього інституту та його гармонізацію з правом ЄС. Вдосконалення Закону України «Про правову охорону географічних зазначень» у 2020 році стало ключовим етапом у подоланні термінологічної та концептуальної неузгодженості, яка тривалий час існувала між Цивільним кодексом України та спеціальним законодавством про зазначення походження товарів. Скасування поділу на прості та кваліфіковані зазначення походження і запровадження єдиної концепції «географічного зазначення» та «назви місця походження товару»

забезпечило більш чітку, послідовну та сучасну регулятивну модель. Також оновлений Закон привів національне законодавство у відповідність до базових підходів ЄС, запровадивши чіткі процедури реєстрації, нові категорії заявників та механізми контролю за дотриманням характеристик продукції. Також у підрозділі 3.2. були визначені функціональні повноваження Національного органу інтелектуальної власності, деталізовано процедури реєстрації, використання та захисту прав на ГЗ, що створює передумови для підвищення рівня прозорості та ефективності системи охорони.

Разом з тим, аналіз функціонування механізму охорони прав на ГЗ в Україні показав, що попри значний прогрес, низка проблемних аспектів стримує ефективність національної системи. До таких проблем належать:

- обмежена обізнаність виробників, особливо малих і середніх підприємств, про потенційні переваги реєстрації та використання ГЗ для підвищення конкурентоспроможності продукції;

- недосконалість процедур контролю та сертифікації, що ускладнює перевірку відповідності продукції встановленим специфікаціям і створює ризики фальсифікації;

- повільне формування виробничих груп та кооперативів, необхідних для колективного захисту прав на ГЗ і реалізації економічного потенціалу регіональної продукції;

- обмежена присутність українських ГЗ на міжнародних ринках, що ускладнює їх захист за кордоном та знижує впізнаваність брендів;

- виклики, пов'язані з тимчасовою окупацією територій України, на яких випрошується або виготовляється аграрна продукція з унікальною географічною репутацією.

Дослідження показало, що в Україні створено базові правові умови для охорони прав на ГЗ, які відповідають стандартам права ЄС та основним міжнародним стандартам. Водночас, аналіз практики застосування національного законодавства виявив низку проблем, що потребують

вирішення для забезпечення ефективного захисту прав власників ГЗ та підвищення конкурентоспроможності національної продукції.

По-перше, необхідно підвищити ефективність механізмів реєстрації та контролю за використанням ГЗ, зокрема шляхом покращення процедур перевірки справжності продукції та дотримання критеріїв походження. Це дозволить зменшити ризики фальсифікації та неправомірного використання географічних позначень на внутрішньому та зовнішньому ринках.

По-друге, важливим є посилення інформування виробників і споживачів щодо прав і обов'язків, пов'язаних із ГЗ, а також про економічні переваги їх застосування. Прозорість і підвищення обізнаності учасників ринку сприятиме формуванню культури правомірного використання ГЗ та стимулюватиме розвиток регіональних брендів.

По-третє, перспективним напрямом є поглиблення інтеграції українського законодавства з європейськими стандартами через адаптацію конкретних положень щодо охорони прав ГЗ. Це включає уточнення критеріїв визначення географічного походження, підходів до правової охорони у випадках транснаціонального використання ГЗ, а також розвиток механізмів цивільного та адміністративного реагування на порушення.

По-четверте, зважаючи на глобалізаційні виклики та ризики фальсифікації, важливим є активне використання інструментів міжнародного співробітництва, включно з обміном інформацією про реєстрації, спільними заходами захисту прав та правової підтримки українських виробників на зовнішніх ринках. Це сприятиме підвищенню престижу українських ГЗ і їх впізнаваності на міжнародній арені.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу комплексно охарактеризувати інститут географічних зазначень у міжнародно-правовому, європейському та національному вимірах, виявити проблеми функціонування української системи охорони ГЗ та визначити перспективні напрями її удосконалення з урахуванням євроінтеграційних зобов'язань України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Підписана у Стокгольмі 14 липня 1967 року та змінена 2 жовтня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text. (дата звернення: 03.09.2025).
2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text. (дата звернення: 03.09.2025).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 03.09.2025)
4. Право інтелектуальної власності : акад. курс : підручник для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк та ін.; за ред. О. Д. Святоцького. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.
5. Андріяш В. Особливості та види об'єктів інтелектуальної власності. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 5(65). С. 5–10.
6. Косяченко К. Е. Зміст та особливості правового регулювання і реалізації права інтелектуальної власності в контексті цивільно-правових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 118–121.
7. Комарницька І. І., Буцяк М. М. Загальні положення права інтелектуальної власності в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 224–228.
8. Geographical Indications: An Introduction. *World Intellectual Property Organization*. <https://tind.wipo.int/record/44179?v=pdf>. (дата звернення: 04.09.2025).

9. Інтелектуальна власність: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / А.В. Аксютіна та ін.; за ред. О.В. Нестерцової-Собакарь. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
10. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text. (дата звернення: 05.09.2025).
11. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : НУБіП України, 2017. 355 с.
12. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник. 3-тє вид. Київ : Знання, 2015. 672 с.
13. The nutrition and health potential of geographical indication foods. *FAO*. URL: <https://doi.org/10.4060/cb3913en>. (дата звернення: 05.09.2025).
14. Vandecandelaere E., Tartanac F. Using geographical indications to improve sustainability. 2023. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/dafcf329-0d88-4184-8249-54d411d25307/content>. (дата звернення: 06.09.2025).
15. Бубенко П. Т., Воліков В. В. Географічне зазначення в регіональному інноваційному розвитку. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С. 117–124.
16. Mazurenko S. Legal protection of geographical indications. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 62-70.
17. Peredriy O., Pakholiuk O., Golodyuk G. Systems of goods geographical indications: EU and Ukraine experience. *Commodity Bulletin*. 2024. Vol. 17, № 1. P. 65–75.
18. Bramley C., Biénabe E., Kirsten J. The economics of geographical indications: towards a conceptual framework for geographical indication research in developing countries. *The Economics of Intellectual Property*. 2009. P. 109–149.
19. Crescenzi R., De Filippis F., Giua M., Vaquero-Piñeiro C. Geographical Indications and local development: the strength of territorial embeddedness. *Regional Studies*. 2022. Vol. 56. P. 381–393.

20. Cardoso V.A., Bressan A.E., Lourenzani S., Caldas M.M., Hengler C., Corrêa B., Bernardo R. The benefits and barriers of geographical indications to producers: A review. *Renewable Agriculture and Food Systems*. 2022. Vol. 37. No 6. P. 707–719.
21. Shahzad S., Wang B. Geographical Indications and Sustainable Development: Bridging Policy Gaps in Pakistan’s GI Framework for Socio-Economic Growth. *Sustainability*. 2025. Vol. 17. No 11. P. 34–54.
22. Gangjee D.S. Geographical Indications and Cultural Heritage. *WIPO Journal*. 2012. Vol. 4. P. 85–95.
23. Hossain M.S. A Study on the Role of Geographical Indications in Promoting Traditional Knowledge and Cultural Heritage: Bangladesh Perspective. Department of Law and Land Administration, University of Rajshahi. 2024. 37 p.
24. Sunny M.T.A., Chaudhary R.P., Patel J.K. Geographical Indications as Tools for Sustainable Development in Rural Areas. *Educational Administration: Theory and Practice*. 2024. Vol. 30. No 1. P. 504–511.
25. Mancini M.C., Guareschi M., Bellassen V., Arfini F. Geographical Indications and Public Good Relationships: Evidence and Policy Implications. *EuroChoice*. 2022. Vol. 21. No 2. P. 66–71.
26. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text. (дата звернення: 08.09.2025).
27. Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications. Fifth Session, Geneva, September 11–15, 2000. Possible Solutions for Conflicts between Trademarks and Geographical Indications and for Conflicts between Homonymous Geographical Indications. 25 p.
28. DS174: European Communities – Protection of Trademarks and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds174_e.htm. (дата звернення: 08.09.2025).

29. Johnson J., et.al. Geographical Indications in International Law. *J Community Med.* 2023. Vol. 4. No 1. P. 40–43.
30. Капіца Ю. М. Розвиток регіональної охорони прав на найменування походження та географічні зазначення в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2016. №. 127. II. С. 82–89.
31. What Is A Geographical Indication? *International Trademark Association.* URL: <https://www.inta.org/topics/geographical-indications/>. (дата звернення: 10.09.2025).
32. Ospina-Patino M.T., Berti L.N. Geographical Indication of Coffee in Brazil: Identification and Effects of the Critical Success Factors Towards Sustainability. *Observatório de la Economía Latinoamericana.* 2024. Vol. 22. No 10: e7104. P. 1–32.
33. How to protect GIs in Japan. *Organization for an International Geographical Indications Network.* URL: https://www.origin-gi.com/web_articles/08-04-2016-how-to-protect-gis-in-japan/. (дата звернення: 11.09.2025).
34. Sunil Sudhakar Varnekar, Dr. Upankar Chutia, et.al. The Impact of Geographical Indication In The International Trade. *Educational Administration: Theory And Practice.* 2024. Vol. 30, № 5. P. 13863–13869.
35. Summary of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property (1883). *WIPO.* URL: https://www.wipo.int/en/web/treaties/ip/paris/summary_paris. (дата звернення: 12.09.2025).
36. Madrid Agreement for the Repression of False or Deceptive Indications of Source on Goods of April 14, 1891. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_261.pdf. (дата звернення: 12.09.2025).
37. Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration of October 31, 1958. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/text/285856>. (дата звернення: 12.09.2025).

38. Benavente D. Geographical Indications: The Economics of Claw-Back. *Graduate Institute of International and Development Studies. Working Paper*. 2010. No. 11. 42 p.
39. Регламент Ради ЄЕС «Про охорону географічних зазначень та найменувань походження для сільськогосподарських та харчових продуктів»: від 1992 р., № 2081/92. URL: http://uatm.com.ua/show_law.php. (дата звернення:
40. INAO: Accuei. URL: <https://www.inao.gouv.fr/>. (дата звернення: 14.09.2025).
41. Code de la propriété intellectuelle. Adopté/e: 1 juillet 1992. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000028748219. (дата звернення: 15.09.2025).
42. Code rural et de la pêche maritime. Adopté/e: 6 mai 2010. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071367/. (дата звернення: 15.09.2025).
43. Consumer Code. Adopté/e: 1 juillet 2016. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/14672>. (дата звернення: 15.09.2025).
44. D.P.R. 12 luglio 1963, n. 930: Norme per la tutela delle denominazioni di origine dei mosti e dei vini. URL: https://www.tuttocamere.it/files/camcom/1963_930.pdf. (дата звернення: 15.09.2025).
45. La legge 238/2016, "Disciplina organica della coltivazione della vite e della produzione e del commercio del vino", pubblicata nella Gazzetta Ufficiale n. 302 del 28 dicembre 2016. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2016-12-12;238!vig=>. (дата звернення: 15.09.2025).
46. Marta Martínez-Arnáiz, Eugenio Baraja-Rodríguez, Daniel Herrero-Luque. Multifunctional Territorialized Agri-Food Systems, Geographical Quality Marks and Agricultural Landscapes: The Case of Vineyards. *Land*. № 11. 2022. 28 p.

47. Ley № 6/2015, de 12 de mayo de 2015, de Denominaciones de Origen e Indicaciones Geográficas Protegidas de ámbito territorial supraautonómico. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/es/legislation/details/17241>. (дата звернення: 16.09.2025).
48. Ley № 24/2003, de 10 de julio, de la Viña y del Vino. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2003-13864>. (дата звернення: 16.09.2025).
49. Real Decreto № 1335/2011, de 3 de octubre, por el que se regula el procedimiento para la tramitación de las solicitudes de inscripción de las denominaciones de origen protegidas y de las indicaciones geográficas protegidas en el registro comunitario y la oposición a ellas. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2011-16351>. (дата звернення: 16.09.2025).
50. Código da Propriedade Intelectual (aprovado pela Decreto-Lei n.º 23/2016). URL: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/1855>. (дата звернення: 16.09.2025).
51. Decreto-Lei n.º 212/2004, de 23 de agosto. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/decreto-lei/212-2004-479875>. (дата звернення: 16.09.2025).
52. Decreto-Lei n.º 143/2008 de 25 de Julho. URL: <https://cdn.nestjs.wipolex.wji.prd.web1.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/5461>. (дата звернення: 16.09.2025).
53. Regulation (EU) 2024/1143 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32024R1143>. (дата звернення: 18.09.2025).
54. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 від 17 грудня 2013 року про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарських продуктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_020-13#Text. (дата звернення: 18.09.2025).

55. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2019/787 від 17 квітня 2019 року про визначення, опис, представлення та маркування спиртних напоїв, використання назв спиртних напоїв у представленні та маркуванні інших харчових продуктів, охорону географічних зазначень для спиртних напоїв, використання етилового спирту та дистилятів сільськогосподарського походження в алкогольних напоях. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_028-19#Text. (дата звернення: 18.09.2025).

56. Делегований Регламент Комісії (ЄС) 2019/33 від 17 жовтня 2018 року про доповнення Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) №1308/2013 про заявки на охорону назв місця походження, географічних зазначень і традиційних позначень у секторі вина, процедуру заперечення, обмеження використання, внесення змін до специфікацій продуктів, скасування охорони, маркування та представлення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_037-18#Text. (дата звернення: 18.09.2025).

57. Імплементаційний Регламент Комісії (ЄС) 2019/34 від 17 жовтня 2018 року про встановлення правил застосування Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 в частині заявок на охорону назв місця походження, географічних зазначень і традиційних позначень у секторі вина, процедури заперечення, внесення змін до специфікацій продуктів, реєстру охоронюваних найменувань, скасування охорони та використання символів і Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1306/2013 в частині належної системи перевірок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_038-18#Text. (дата звернення: 18.09.2025).

58. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2017/1001 від 14 червня 2017 року про торговельну марку Європейського Союзу. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-17#Text. (дата звернення: 18.09.2025).

59. Капіца Ю. М. Розвиток регіональної охорони прав на найменування походження та географічні зазначення в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 127. Ч. II. С. 82–89.
60. Криволапчук В., Филь С. Правова охорона географічних зазначень у контексті угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 3. С. 51–59.
61. Geographical Indications in the European Union. URL: <https://euagenda.eu/publications/download/621885>. (дата звернення: 20.09.2025).
62. Champagne. *eAmbrosia. Union register of geographical indications*. URL: <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/details/EUGI00000002663>. (дата звернення: 20.09.2025).
63. A Champagne by Any Other Name. URL: <https://www.theregreview.org/2020/03/14/saturday-seminar-champagne-name/>. (дата звернення: 20.09.2025).
64. 26/06/2025-oriGI In Successfully Supports Comité Champagne and INAO Before the EU General Court: “NERO CHAMPAGNE” Refused as an EU Trade Mark for Champagne Wine and Related Services. URL: <https://www.origin-gi.com/26-06-2025-origin-successfully-supports-comite-champagne-and-inao-before-the-eu-general-court-nero-champagne-refused-as-an-eu-trade-mark-for-champagne-wine-and-related-services/>. (дата звернення: 20.09.2025).
65. Roquefort. *eAmbrosia Union register of geographical indications*. URL: <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/details/EUGI00000012914>. (дата звернення: 21.09.2025).
66. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 25 October 2005. Federal Republic of Germany (C-465/02) and Kingdom of Denmark (C-466/02) v Commission of the European Communities. Agriculture - Geographical indications and designations of origin for agricultural products and foodstuffs - The name "feta" - Regulation (EC) No 1829/2002 - Validity. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=60669&pageInd>

ex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7120951. (дата звернення: 21.09.2025).

67. Andrea Marescotti. Are Protected Geographical Indications Evolving Due to Environmentally Related Justifications? An Analysis of Amendments in the Fruit and Vegetable Sector in the European Union. *Sustainability*. 2020. № 12. P. 1–19.

68. Agriculture and Rural Development. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/agriculture-and-rural-development_en. (дата звернення: 21.09.2025).

69. Agriculture and Rural Development. European Comission. URL: https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/agriculture-and-rural-development_en. (дата звернення: 21.09.2025).

70. Registration of the name of a GI product. European Comission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/registration-name-gi-product_en. (дата звернення: 23.09.2025).

71. GIview. URL: <https://www.tmdn.org/giview/>. (дата звернення: 23.09.2025).

72. Ministero dell'agricoltura, della sovranità alimentare e delle foreste. URL <https://www.masaf.gov.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/202>. (дата звернення: 25.09.2025).

73. ICQRF - Ispettorato centrale della tutela della qualità e della repressione frodi dei prodotti agroalimentari. *Ministero dell'agricoltura, della sovranità alimentare e delle foreste*. URL: <https://www.masaf.gov.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/394>. (дата звернення: 25.09.2025).

74. Regulation (EU) 2025/26 of the European Parliament and of the Council of 30 October 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32025R0026>. (дата звернення: 27.09.2025).

75. eAmbrosia. Union register of geographical indications. URL: <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/>. (дата звернення: 27.09.2025).

76. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами- членами: Міжнародний документ від 14.06.1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text. (дата звернення: 27.09.2025).
77. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Стратегію схвалено Указом Президента України від 11.06.1998 року No 615/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>. (дата звернення: 29.09.2025).
78. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Програму схвалено Указом Президента України від 14.09.2000 року No 1072/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>. (дата звернення: 29.09.2025).
79. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#n161>. (дата звернення: 29.09.2025).
80. План дій «Україна – Європейський Союз»: Міжнародний документ від 12.02.2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693#Text. (дата звернення: 29.09.2025).
81. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. Звіт підготовлений у рамках проекту «Економічний компонент Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/files/a/2/a2732e1-economic-ied.pdf>. (дата звернення: 30.09.2025).
82. Андрощук Г., Афян А. Угода про асоціацію з ЄС: наслідки для інституту географічних зазначень в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 48–59.

83. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародна угода від 30.11.2015 року № 984_011. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення: 02.10.2025).
84. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 року № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 02.10.2025).
85. Дорожня карта законодавчого забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони на 2018–2019 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/karta-prioritetnikh-zakonoproektiv-u-sferi-evropeyskoi-integratsii.pdf>. (дата звернення: 02.10.2025).
86. Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» від 16.06.1999 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 32, ст. 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text>. (дата звернення: 04.10.2025).
87. Закон України «Про особливості правової охорони географічних зазначень, традиційних гарантованих особливостей, захист прав та застосування схем якості для сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» від 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2572-20#Text>. (дата звернення: 04.10.2025).
88. Закон України «Про географічні зазначення спиртних напоїв» від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2800-20#Text>. (дата звернення: 04.10.2025).

89. Барський В. Р., Дворніченко Д. Ю. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу щодо охорони прав на географічні зазначення: передумови, стан і перспективи. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 115–124.
90. Державне підприємство Український інститут інтелектуальної власності (УІІВ). URL: <https://uiiv.com.ua/>. (дата звернення: 07.10.2025).
91. Програма співробітництва між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності на 2020-2021 роки від 03.10.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_002-19#Text. (дата звернення: 07.10.2025).
92. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>. (дата звернення: 07.10.2025).
93. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) No 608/2013 від 12.06.2013 року щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) No 1383/2003». URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013R0608>. (дата звернення: 09.10.2025).
94. Імплементацийний Регламент Комісії (ЄС) No 1352/2013 від 04.12.2013 року про встановлення форм, передбачених у Регламенті Європейського Парламенту і Ради (ЄС) No 608/2013 щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1352>. (дата звернення: 09.10.2025).
95. Тараненко О. М. Особливості правового регулювання географічних зазначень за законодавством ЄС та України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 69. С. 114-118.
96. Козинець А., Сідоренко А. Правова охорона географічних зазначень: новели за законодавством України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 1. С. 21–28.

97. Для чого Україні географічні зазначення для місцевих товарів. *ЗМІ для змін*. URL: <https://cs.detector.media/blogs/texts/185704/2023-10-26-dlya-chogo-ukraini-geografichni-zaznachennya-dlya-mistsevykh-tovariv/>. (дата звернення: 12.10.2025).
98. Без шампанського, але з бриндзею: як українські продукти перетворити на унікальні бренди. *Інформаційна агенція «Дивись.info»*. URL: <https://dyvys.info/2020/01/15/bez-shampanskogo-ale-z-bryndzeyu-yak-ukrayinski-produkty-peretvoryty-na-unikalni-brendy/>. (дата звернення: 12.10.2025).
99. Реєстр географічних зазначень. *IP OFFICE*. URL: <https://nipo.gov.ua/reiestr-heohrafichnykh-zaznachen/>. (дата звернення: 12.10.2025).
100. Постанова від 20.02.2018 № 922/3136/16 Верховний Суд. Касаційний господарський суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/72449740>. (дата звернення: 13.10.2025).
101. Українська урядова делегація звертається до Генасамблеї ВОІВ через крадіжку росією географічного зазначення “Мелітопольська черешня”. *УКРНОІВІ (IP офіс)*. URL: <https://nipo.gov.ua/wipo-ga-65-kradizka-rf-hz-melitorolska-chereshnia/>. (дата звернення: 15.10.2025).
102. Ukrainian legislation and experience in GIs and its comparison with EU. URL: <https://maksimchernenko.wordpress.com/2019/03/18/ukrainian-legislation-and-experience-in-gis-and-its-comparison-with-eu/>. (дата звернення: 15.10.2025).